

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
7 B
31

IVSTA ANNIVERSARIA HENRICO MAGNO.

SEV

CONSOLATIO

AD

REGINAM GALLIÆ

Regis matrem regnique moderatricem.

IN FVNESTAM MORTEM.

HENRICI IV.

CHRISTIANISSIMI FRANCORVM REGIS,

EIVSDEM AVGVSTISSIMI

Bibl: atque honoratissimi Soc:

Coll: Rom: Coniugis. Soc: Jesu

Ex GALLICO R. P. RICHEOMII Societatis IESV.

Ex Cg.o Ill.mi Cocini

BAMBERGAE

Ex officina Antonij Horitzij.

ANNO. M. DC. XVI.

REVERENDO IN Christo Patri: P. RICHEOMIO SOCIETATIS IESV S.

REDIT trans Alpes liber Romano cultu & habitu, qui sagatus ad nos venerat, & ecce vltrò in authoris inuolat sinum. Quanquam verecundatur certè in ista penula, qui antea picto florebat sago, & vt summo loco natus adolescens erubescit in obsoletiori veste, suæ sibi conscius nobilitatis. Timet, credo, ne à parente optimo repudietur, & illud audiat,

Quantùm mutat' ab illo!

Sed tamen vt pannosus Vlysses in fabulis, etiam tum gerit in fronte specimen aliquod generosi sangvinis, & ex eo poteris prolem regiam agnoscere. Ego certè Gallicæ eloquẽtiæ typum.ea libertate sum consequutus, quæ neque solu-

tior esset, neque scrupulosior. si minus fuerim assequutus, dabit, credo, tua humanitas veniam tenuitati meæ, dabit temporis angustijs quæ me ista potius excutere, &, vt ait Magnus Athanasius, αὐτοσχεδιάζειν, quam scribere permittunt: dabis etiam tibi, qui Gallica ad tantum euexisti decus, quantum vix cuiusquam possit æquare latinitas. Erit illud si non ingenij mei, saltem animi pignus in DEVM, in Dei imaginem, in Regem, in Henricum Magnum, cuius memoria etsi spirat in ære, floret in tabulis, saxa & lapides animat, & in ipsis mundi medullis hæret atque visceribus: Nemo tamen vetat ex agello nostro anniversarias libare inferias, quas recenti adhuc vulnere dedimus, quas daturi sumus, quas si post centesimum annum ferre liceret, quis mihi tandem præposterum, in eo præsertim munere, tempus obijceret? Audient igitur Musarum alumni, qui Latina frequentius euoluunt quàm Gallica, munifici Principis decus: &, si (quod aiunt) Apsephæ Regis aues humani sermonis dociles, quas ipse blandius enutrierat in cauea, cùm se novo cœlo credidissent, apo-

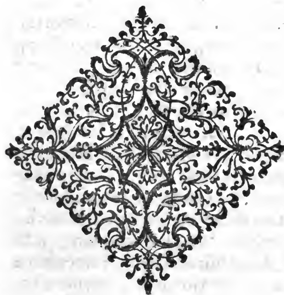
Dyonisius Prusai. Schol. in orat. 1. de Regno.

apotheosin domino cecinerunt; quantò magis hæc ivventus Henrici Magni liberalitate & auspicijs, in florentissimis gymnasijs instituta, non in ficti cuiuspiam numinis, sed in veri Mœcenatis gestiet laudes? Audient exteræ nationes, à quibus hæc desiderari intelligebam, religiosissimi Principis in Ecclesiam & Apostolicam sedem, singularem obseruantiam. Audient in hanc Societatem prometita, & nostrum in mortui cineres amorem, quem cùm angustiæ pectoris humani non capiant, vbique terrarum cogimur effundere. Audiet Rex Ludovicus Martis & Gratiarum flosculus, qui Patris iam felicis sidere afflatus ab Heroïna Matre illustrissimarum virtutum imbibit temperiem: nullum nobis os, nullum calamum, nullum tempus satis esse ad divini Parentis laudes celebrandas. Audiet, inquam, lubenter, &, inter spirantes huius serenitatis Etesias, inter ridentes Liliorum flores, & pubescentes laureas, illum, honoratissimi Patris cupressos interdum exosculari non pigebit. Neq; te pigeat, Reverende Pater, hoc meo ore nondum satis dedolato, Latinis auribus loqui: quid

quid facerem ? lachrymas loquor & suspiria. Dicerem fortasse si possem eloquentiùs, non potui amantius.

Rothomagi. Kal. Aprilis M. DC. XI.

Vestræ Reverentiæ in Christo seruus
NICOLAVS CAVSSINVS.

IVSTA ANNIVERSARIA HENRICO MAGNO Francorum & Nauarræ Regi Christianissimo.

I.

VNESTAM planè catastrophen (Regina Christianissima) & omni vel sensu, vel opinione doloris acerbiorem, inter hanc præsertim communem inaugurationis lætitiam, inter festa triumphorum fercula, inter magnificentissimos

tissimos denique honores, qui partim nomini tuo soluebantur, partim etiam parabantur felicitati tuæ, Maiæ Idus attulerunt: cùm illa regalis columna, quæ sola theatrum sustentabat, in quo Maiestatem tuam illustrissimorum Principum splendor, lectissimæ nobilitatis decus, & primaria hui⁹ Imperij capita honestabant, tristi & repentino lapsu corruit, vt, quantum antea tibi honoris reginæ Christianissimæ Maiestas, & tua virtus singularis demereri videbatur, tantùm miserationis infelicissimi casus acerbitas conciliet, quam eò maiorem esse oportet, quò antea publicæ hilaritatis cursus effusior, & solemnis pompæ apparatus ornatior, & exitus luctuosior fuit, qui te quasi ex astris delapsam ad omnium extremas depressit calamitates.

Totius Europa gemit⁹ in morte Regis Christian.

2. TAntæ quidem cladi non modo Italia, sed vniuersa pariter Europa ingemuit, & nullus adeò ferus fuit, aut ferreus, qui tuis miserijs non illacrymaret. At noster hic ordo, quem priuatis beneficiorum nominibus

regia

regia domus tenet adstrictum, priuatum quoque animo ex morte sui Principis hausit dolorem. Nunc verò propenso studio desiderat pij alicuius officij leniinentis tuos permulcere cruciatus, quo erga defuncti Regis memoriam, & sepultos cineres, à quo illi, tanquam à parente optimo eodemque munificentissimo, omnia beneficiorum genera sunt concessa, sempiterni amoris & obseruantiæ statuat monumenta. Reuerendus Generalis Pater Claudius Aquauiua tibi animi sui vulnus, quod ex tam inopinato casu contraxerat, litteris aperuit, suaque & suorum omnium studia Maiestati tuæ consecrata lubenter obtulit, & per totam Societatem, quæ (quantulacunque est) per vniuersum orbem terrarum sparsa est, ad subleuandos mortui manes, piacularia sacra indixit: tum verò ijs, qui sunt in Gallia, præcepit, vt non modò suis laboribus & vigilijs, sed etiam corporum (si res ferret) oppositu tui Imperij statum tuerentur. Vidi ego acerbissimum doloris sensum, quem ex publica calamitate omnes huiusce Societatis nationes per-

R. P. Generalis Claudius Aquauiua.

ceperunt, cuius cùm primum fama ad nos delata eſt, tanto ſtupore omnium perculit animos, vt fulminis ictum ſenſiſse viderentur. Quòd ſi Chriſtianiſsimi Regis ſalus alienæ vitæ iactura conſtaret, ſcio permultos eſſe ex eo numero, vel exteros, qui hanc emptionem ſuo ſangvine ſancitam vellent. Et certè nemo eſt, qui tuam Maieſtatem aliquo amoris & obſeruantiæ pignore non ſtudeat conſolari.

3. EGo verò inter cæteros eò calamitoſior, quò virib⁹ debilior & Chriſtianiſsimi Regis memoriæ arctioribus vinculis ſum devinctus, vnus multorum concurſu, omnium verò nomine, noſtras litteris mandare aggredior querimonias, ſi fortè tibi doloris ſocietas aliqua ex parte ægritudinem minuat. Faciam equidem lubentiſsimè, quanquam me & caſus acerbitas, & meæ tenuitatis conſcientia non mediocriter deterreat. Eſt enim adeò funeſtus, vt meam non ſolùm cogitationem, ſed multorum fidem ſuperet, qui fictum eſſe, non factum putant. Quo fit, vt mihi ſenſus

ſenſus adimat, & vocem ſuſpirijs interclusam penè comprimat. habet hoc mediocris calamitas, vt parem ſibi luctum inueniat. at hæc malorum moles ſtupore ſenſus confundit, & nos in miſerijs facit elingues. Parui nempe dolores loqvuntur, ingentes ſtupent, Optandum mihi eſſet pectꝰ Iobi, quod infeſtus tantæ cladis turbo non conuelleret, Quærenda vox Ieremiæ, quæ rem funeſtam ſatis dignè lamentaretur. Exerendus quoque ſtylus ferreus, qui eandem ipſam in hominum medullas & viſcera ſempiternis notis incideret.

Malorum moles ſtupore ſenſus confundit.

4 SOlent, qui viuos in amicorum morte conſolantur, funebres texere laudationes, quibus mortuorum memoriæ parentent. Quod quidem ego ſi in auguſtiſsimi Regis exequijs facere conatus fuero, verendum erit credo, ne tot doloris aculeos excitem, quot laudum fundam argumenta, & ſi omnia pro dignitate dixero, qui te doloris vortices & miſerrimam Franciam abripient? Etenim ſi regias eius virtutes, prudentiam dico, &

Funebres laudationes.

bellicam industriam, clementiam, mansuetudinem, comitatem, religionem, pietatem, pugnas, victorias, triumphos, omnia denique ornamenta, quæ in eum Cælestes plena congesserant manu, vel minimo dictionis apparatu percensere coner, publicæ calamitatis sensus mœstissima quadam nube omnium inuoluet animos, noui lachrymarum imbres erumpent, noui scaturient fontes, singuli quidem per se magni, & si confluxerint vniuersi, immensum veluti mœroris Oceanum efficient.

5. DIcam tamen. neque enim tacendo nunc licet afflictos consolari, & atrocissimum casum, quantùm maximè potero, lamentabor. Exprimit has natura querimonias, tantis præsertim lacessita miserijs, quæ dum apposite fiunt, nescio quo pacto confusam dolore mentem deonerant, & quibusdam solatiolis leniunt acerbitates. Mihi quidem sensum & vocem vis doloris eripit, at ratio ipsa, quæ loqui iubet, materiam & verba suggerit; si iusta est animi affectio, menti nimirum

obtemperatura

obtemperatura est; si rationis expers, omnino non est audienda.

6 SED quò me vertam (Regina Christianissima) vnde mihi ad tam tristem & tam funestam orationem aditus, vnde etiam exitus huic meæ imbecillitati, saluo (quod aiunt) clypeo, dabitur? Ostendam equidem in eo Rege, quem mecum tota vicissim luget Europa, ingenij & corporis dotes, susceptum auitæ religionis institutum, imperij cursum, & vitæ finem prorsus admirabilem fuisse; eoque orbatam Galliam fecisse iacturam incredibilem. Quinque sunt capita per quæ hæc funebris lamentatio excurret, eadem erunt fundamenta eius consolationis, quam tuæ maiestati, & vniuerso populo simul afferre conor, si forte præter vsitatum naturæ cursum, contraria ex contrarijs, è luctu solatium, frigus ex incendio, lumen ex vmbra, ex tristitia gaudium, ex iactura denique lucrum eliciã, erit omnino ratione caussarum effect⁹ admirabilis, neque minus admirationis habebit consolatio, quàm luctus ipse. *Quinque partes huius consolationis.*

De Regis ornamentis.

7. ORdiar igitur ab ipſa Regis perſona, vt de eius ornamentis dicam breuiter: longas enim narrationes prætermittam iuſtis voluminibus, quæ poſteritati relinquentur, conſignandas. Duæ potiſsimùm virtutes regem admirabilem & omnino dignum imperio præſtare ſolent; prudentia & armorum peritia: quarum vna pacis eſt & togæ, altera ſagi atque bellorum: illa theſaurus eſt legum, hæc magiſtra diſciplinæ militaris: illa ſapienter amicis imperat, hæc feliciter hoſtes expúgnat. Et iſta quidem duo virtutum lumina tanta dignitatis laude in Henrico Quarto effulſerunt, vt non modò præter cæteros ætatis ſuæ Principes, ſed & ſupra illos antiquitatis Imperatores, qui ſuperioribus ſeculis floruerunt, ſui nominis admirationem excitaret. Habebat in rerum adminiſtratione tam celeres ingenij motus, vt difficultatis nodos ſtatim peruideret, idemq; explicatiſsimè diſsolueret. Nullus in promouendis negotijs tum ciuilibus, tum militaribus ſubtilior, aut in dijudicandis conſilijs ſapientior, aut in eligendis cautior

tior fuit. Vix res ad deliberandum erat propoſita, cùm ipſe quaſi ignea mentis ſubtilitate concludebat. Ex capite reliquas corporis partes, & ex tenui principio totam orationis ſeriem facilè coniectabat. Erat Rex pacis & armorum, in vno quidem Auguſtus, in altero Alexander, bellator prudentiſsimus, idèmque fortiſsimus Imperator, quem vtriuſque temporis experimenta comprobarant. Qui in pace atque otio ſapientiæ, in bello fortitudinis infinita protulit exempla. Erat in conſilijs ſagax & peracutus, in prælijs acer & animoſus, inter prudentes ſapiens conſiliarius, inter bellicoſos duces Imperator fortiſsimus.

8. ET Bearniæ quidem atque Nauarræ regna, quæ à parentibus acceperat admodùm adoleſcens, tanta prudentia tutatus eſt, quanta vel à ſene poterat exſpectari, maiori etiam tranquillitate, quàm calamitoſi temporis procellæ ferebant; ſed minori felicitate, quam aut eius manſuetudo aut ſapientia poſtulabat. Quan- *Eius prudentia in Bearniæ & Nauarræ Regnis gubernandis.*

ta verò prouidentia florentissimum Galliæ regnum vindicauit ab interitu? Difficile dictu est vtrùm fortiùs quæsierit, an quæsitum sapientiùs administrârit, an administratum feliciùs propagarit. Illum sexaginta duo Reges antecesserant, qui sanguinis iure & continua quadam serie rerum potiti fuerant; quorum successor Henricus hoc maiorum titulis addidit, vt regnum toties virtute compararet, quot in eo erant reguli, cùm Henrici Tertij morte in partam inuaderet hæreditatem. Tot verò regibus diuisum erat Imperium, quot in Gallia munitissimæ vrbes, in quibus quisque pro sua libidine dominabatur, & legitimum dominum non modò Imperio, sed tecto & penatibus ipsis excludebat.

Iosue 31. Reges debellauit.

9. QVòd si Iosue summum illum Hebræorum ducem perennis fama excepit, qui, cum in regionem sibi à Deo destinatam proficisceretur, vrbes quam plurimas obsidione cepit, & vno supra triginta regib⁹ debellatis, totam Palæstinam redegit in ditionem

ditionem; magna profecto Henrici Quarti laus, qui trecenta loca situ & præsidijs circumuallata expugnauit, & in pacanda Francia reges plusquam sexaginta debellauit. Si Dauid militari gloria præstitit, quod à puero multis & ingentibus pugnis esset exercitus, quantum Regi nostro tribuendum arbitramur, qui prius in castris versatus est, quam arma posset induere, & ea ipsa ætate, qua cæteri sub campi doctore discunt, aut rudibus batuere, aut palum ferire, aut in Hippodromo equos agitare, ipse nullis vsus Magistris summus erat totius exercitus Imperator, in cuius humeros difficillimorum bellorum onus incumbebat. Et si militarium rerum penes summos duces est indicium, oraculo planè similem illustrissimus equitum Magister Montelucus de Rege tulit sententiam, quem cùm pæne puerum vidisset in castris, prædixit fore, vt ad summum bellicæ laudis efflореret decus.

Fortissim⁹ Bellator Mareschallus Montelucus.

10. SVnt in prudentiæ comitatu duæ virtutes eximiæ, quarum non

non modò in rebus ciuilibus, ſed & bellicis ſplendor eſt maximus, cautio & vigilantia. illa rei gerendæ occaſionem ſedulò aucupatur, hæc ſemel oblatam arripit, vt ſuſceptum negotium expeditiſsimè conficiat. Erat in vtroque regis prudentia ſingularis, quem futura cernere, non præuidere dixiſſes. Atque, vt erat ardentibus & aquilinis oculis, acutiſsima quoque mentis acie vigebat, qua omnia accuratiùs colluſtraret. Quamobrem ſi quid ab eo vehementiùs vrgeretur, quod nondum maturum eſset, expediendum quidem, ſed ſuo tempore reſpondebat.

P. Laurentius Magius.

P. Laurentius Magius Anno M. D. XCVII. à Generali Societatis Præpoſito ad eum Roma miſſus venerat, vt de noſtra reſtitutione ageret, qui, cùm res longiùs protraheretur, abſtinere non potuit, quin diceret; Pariunt (Rex inuictiſsime) mulieres nono menſe, at iam vigeſimus quartus eſt, ex quo conceptum tuæ clementiæ beneficium exſpectamus; Ita planè (inquit) mulieres; at viri (mi Pater) ſeriùs pariunt: exſpectate

ſpectate commodum tempus: aderit quidem paullò tardiùs, ſed opportuniùs. Nec ſanè promiſsis defuit. rem enim, vbi primùm anſa obiecta eſt, accerſito ad ſe P. Petro Cotrono, & P. Ignatio Armando Franciæ Provinciali, maturè confecit, eo tempore, quo P. Magius Auenione in Italiam cogitabat.

II. TAnta autem erat vigilantia, & ita ſtatis quibuſdam horis addictus, vt, ſiqua res militaris noctu gerenda eſſet, eodem temporis momento, quod ſibi, cùm cubitum diſcederet, propoſuerat, è ſomno excitaretur, quod ſæpe in eo, tum in vrbium obſidionibus, tum in armorum congreſsionibus cum admiratione fuit obſeruatum. In rebus ciuilibus nuſquam ſegnior fuit. ita vbique euigilata eius conſilia cernebantur. Præclara verò non modò artis bellicæ, ſed etiam politicæ ſibi longo vſu finxerat axiomata, quæ ſemper haberet in promptu. *Vigilantia*

Inciderat ſemel in cœna, vt apud bellicoſos fieri ſolet, de re militari ſermo: *Vitia Imperatorum & Militũ.*

mo: ille paucis tum militum, tum Imperatorum vitia & virtutes complexus est. Quosdam enim sola prudentia præditos aiebat, qua vtrarumque partium vires explorarent, qui si paullo debiliores essent, nunquam se periculosæ bellorum aleæ crederent. & hos quidem sapientes ignauos appellabat, nimis consideratos & languidos, qui nunquam dimicandum censerent, nisi partam haberent pene in manibus victoriam. ita nihil in sua virtute præsidij collocabant. Alios, qui nullo consilio se in conferta hostium tela eiacularentur, & quasi Mariani muli pondus ictuum sustinerent, cum ipsi repugnare non possent, fortes stultos dictitabat. Eos pariter damnabat, qui belluarum more, sine vllo delectu in hostem insilirent. cæteros contra vehementer laudabat, qui feriendi prudenter captarent occasionem, & dextro Marte caderent. Denique cum de prudentia, cæterisque virtutibus, quæ eam comitari solent, ageret, tam acuta, tam recondita pronunciabat effata, quæ ipse esset expertus, vt instam menti prudentiæ ideam gereret, & quasi

quasi bellandi regendique typum in manu habere videretur. Itaque & leges & arma (quæ duo ornamenta in rege regnoq; omnia possunt) vnus & idem suggerebat; vt in toga, vt in sago, vt domi, vt militiæ apud amicos sui amorem, apud hostes terrorem excitaret.

12. His ego vnà cum virtutibus clementiam, Regum atque Imperatorum gemmam, adnumero, qua inter Græcos Alexander Rex magnus & fortis imperator claruit: inter Romanos verò Cæsar ille Iulius animi lenitate laudem consequutus est ampliorem, quàm armis & victorijs, quibus omnes penè terrarum oras illustravit. Fecit eadem mansuetudo, vt Titus Vespasianus, qui de Iudæa vltimus triumphavit, *Mundi deliciæ* vocaretur Rex apum aut nullum habet aculeum; aut si habet, nunquam distringit; ita DEVS in muta quadam & naturali regni specie eximiam civilis principis prætulit imaginem. Et certè, si (quod sapientissimi homines prædicant) rex est viva quædam & spi-

Clementia.

Alexander Magnus Plutarch. in Alexandro Iulius Cæsar Plutarchus in Cæsare.

Rex apũ. Plinius. Aristotel. Titus Vespasianus.

raus imago Diuinæ Maieſtatis,eius ſine dubio virtutis impreſſam pectori geſtabit effigiem, quam Henricus noſter, ſi quiſquam Rex alius, clariſsimam præ ſe tulit. Fuit enim toto vitæ curriculo humaniſsimus, vel eo ipſo tempore, quo nondum ſe veræ religioni addixerat, cùm non modò Catholicos non oderat, neque (provt fert Calviniſtarum ingenium) inſectabatur, ſed quibuſcumque poterat beneficijs, devinctos tenere ſtudebat, quod vel hoc vnum indicarit exemplum. Erat Mureti Anno M. D. LXXIX. cum Regina matre, cum Illuſtriſsimo Cardinali Borbonio & frequenti primæ nobilitatis cœtu; hîc Patrum Fulienſium Abbas(vt fieri ſolet) conciones habebat,quem Rex lubentiſsimè vidit, & diu cum eo aperto capite, ſingulari humanitate & modeſtia eſt colloqvutus. tum quicquid gratia & auctoritate efficere poſset, non ſemel obtulit. ex quo vir ſanctus non minori gaudio quàm admiratione afficiebatur. Ad ſummum,cùm tantam videret principis facilitatem, neq; aliud haberet in votis quod poſtularet, publicæ fidei lit-

teras petit, quibus in Bearniam profect⁹, nonnulla ex mandato Cisterciensis Abbatis cœnobia visitaret. satisfecit Rex petitioni, & illico diploma, quod requirebat, dari iussit, tam exquisitis verbis vt religioso viro omnia amoris & observantiæ caderent officia ab ijs ipsis, quorum antea aspectum ferre minimè potuisset. Quod quidem beneficium, in ea præsertim religione, tam prompto, tam candido, tam liberali denique animo concessum, regij pectoris & profusæ mansuetudinis indicium erat non vulgagare. Sed quid mirum si talis fuerit erga innocentes viros, qui infensissimis etiam hostibus fuit æquior quàm causa postularet. nemo illum adeò capitali odio est prosequutus, nemo tantis lacessivit contumelijs, cui non modò non parceret, sed etiam in fidem & amicitiam, qua minimè indigere videbatur, reciperet. quòd si qui iustitiæ telum senserint, ex eo opinor factum est, quòd misericordiam sua sponte satis incitatam excluserint. quanquam eius animadversio nunquam à misericordia fuerit seiuncta. de iustitiæ enim statera nonni-

hil ſemper detrahebat, & vindicem gladium ſuo nutu in conſceleratorum ceruices ruentem comprimebat. remittebat quicquid poterat,& multos,in quos ferrum exercere, divina & humana iura permittebant, ſeruabat incolumes, ea ſpe inductus, fore vt reſipiſcerent. Sed & eò prouecta eſt animi lenitas, quò enim non proueheretur? vt multos in flagranti adhuc ſcelere deprehenſos non modò miſeratione dignos putaret, ſi facti conſcientia torquerentur, immo etiam veniam & vitam, quod multis contigiſſe certum eſt, impetraret. Hæc eſt planè illuſtris divinæ manſuetudinis imitatio,quæ vltro ſe delinquentibus offert, nullis precibus evocata; hoc dignum Chriſto facinus, qui in medio cruciatu pro carnificibus orabat; hæc magnanimi principis; hæc Chriſtianiſsimi Regis nota, quam omnes anni excipient conſequentes.

Philippus Rex Macedonũ Plutarchus in Apophtheg

Philippus Rex Macedonum clementiæ laudibus fertur in cœlum, qui, cùm milites de ſua exiſtimatione detrahentes audiuiſſet è tentorio, dimiſit integros, tantum monuiſse contentus, vt,

aut

aut longiùs secederent, aut summissa leniùs voce loquerentur. At Henricus Magnus non tantùm privatis hominibus, quorum infinita fuit multitudo, sed vniversis vrbibus, quotquot eum aut facto aut dicto læserant, humanissimè pepercit. Atque vt eam virtutem crebris factis vsurpare, ita etiam dictis eius pulchritudinem ostentare, à fonte arcessere, & contrariorum vitiorum dissimilitudinem illustrare solitus erat. Dictitabat enim sæpè, misericordiam magni & generosi pectoris germen; contrà, vindicandi libidinem angusti, humilis & depressi animi sobolem esse non obscuram.

13. Aliam præterea virtutem habuit, quæ parua quidem nonnullis videtur, quorum prominentes oculi, & acies hebetior: sed tamen æternæ sapientiæ iudicio magna est & planè regia: neque solùm Christianis, qui ad cœlum affectant viam, sed ipsis terrarum dominis ad bene beateque regendum pernecessaria. Hæc est sensus modestia & humilitas, magnarum *Humilitas & modestia.*

 mentium

mentium illustrissimorumque factorum comes perpetua, nec non egregiarum virtutum seminarium, quam partim in cognitione sui, partim etiam in quotidiani congressus moderatione, & summa affabilitate sermonis palam ferebat. Suam enim imbecillitatem & humanos errores non modò agnoscebat, sed, vbi ferebat occasio, magno cum doloris sensu fatebatur, tum sibi suorum delictorum conscius, non modò in ipsis pietatis officijs, quibus mentis ardor solet esse promptior, sed in familiari colloquio infra nihilum se demittebat.

Consuetudo.

14. TAnta autem & tam svavis erat in eius consuetudine moderatio, vt se non minùs hominem, quàm hominibus præesse meminisset, ita sibi quemque parem ducere videbatur. Et si Caius Cæsar tantam comitatis laudem est adeptus, quòd milites socios salutaret; quanta debetur Henrico, qui populares suos vel sellularios artifices tàm iucundè, tam comiter excipiebat & alloquebatur, vt quasi suæ conditionis consortes haberet. non

quòd

quòd humili esset, & rusticula morum simplicitate, quæ se ad grauitatem attollere non posset, sed data opera Rex sapientissimus imperatoriæ Maiestatis decus, quò illustrius fieret, singulari vitæ modestia temperabat. Vestitus cultusque corporis adeo simplex erat, vt inter aulicos non gemmis aut purpura, sed solo Maiestatis nomine aut regali aliquo munere dignosceretur. Atque hæc quidem virtus in eo fuit illustrior; quòd à puero in ijs educatus fuerat scholis, quæ cùm omni virtuti, tum modestiæ & humilitati sunt inimicissimæ: Hæresin (dico) parentem & prolem superbiæ, sentinam omnium scelerum; & militiam licentiæ plenam & vanitatis cæterorumque flagitiorum, quæ non ex artis disciplina, sed ex deprauata quadam libertate, infinitisque vitiorum periculis proficiscuntur. Quare cùm ex ijs impudentiæ nequitiæque gymnasijs non modò nihil contagionis suis moribus illini passus fuerit, sed contrarias etiam excoluerit virtutes, planè animam bonam sortitus erat, qualem diuina Sapientia commendat, tanquam cæterarum virtutum

Hæresis schola superbiæ.

Militia licentiæ plena.

Sapient, 19

fundamentum, & futuræ beatitudinis indicium, modò diligenti cultura promoueatur.

Fides & veritas.

15. DIctorum factorumque constantia & veritas, Rege summoque Imperatore dignissima est, cuius nuda & simplex oratio æquè sancta esse debet ac cæterorum hominum sacramentum. Hæc verò in Henrico Magno præcipua laus claruit, cuius promissa vel suspiciosi hostes, non tamquam certa fidei pignora, sed quasi præsentem numeratamque pecuniam habere solerent.

Eloquentia.

16. MAximorum operum, nobilissimorumque factorum comes dicendi facultas, regia planè res est, & invicti principis ornamentum singulare. eiusdem est enim gladio hostes concidere, & eloquentia suos animare milites. in vtroque magnus Iulius Cæsar, in vtroque Cæsarem Henricus adæquavit. Res bellicas attigi superiùs. Hîc mihi commemoranda est eloquentia. non erat illa mellitis sparsa

verborum

verborum globulis, aut Rhetorum texta flosculis: sed grandis & nervosa oratio, sententiosis vibrata laconismis, quæ ex recondita sapientia, & ingenij subtilitate oriebatur, & quibusdam quasi gradibus exaggerata surgebat. quod multæ quidem sententiæ, quas non abstrusa quædam eruditio, sed felicissimi ingenij sagacitas expromebat, tum dictorum acumina & responsa extemporanea satis declarant. *Regis Apophthegmata.*

17. Ecclesiam Catholicam singulari doctrina his temporibus eminere pronunciabat, quod crebris disputationum advelitationib⁹ cum hæreticis hostibus congressa, generosos imitaretur milites, qui in campi pulvere certando, equitando, digladiando, corporis vires continuis exercitationib⁹ acuunt. Concionatoris motus in exordio artificiosos; in peroratione naturales; & quid quisque dicendo posset, ex fine conijciendum esse. Præclarè sibi consulturos Reges aiebat, si in delicijs haberent, qui omnium essent optimi, fortes illos esse pariter & magnanimos *Ecclesia experimẽtis erudita.* *Concionatores.* *Sapientes Regum famasij.*

qui principum vitia liberè arguerent: Regis non esse dicere, sed regere. Nihil vetare quo minùs regum liberi Musicorum audirent acroamata: Musicam autem discere, aut fidibus canere nolebat, cùm præsertim hæc ars nihil illis præter quàm ad amatorias illecebras sit profutura. Quod quidem pessimum documentum perversæ naturæ contagione celeri⁹ irrepit animo quàm magistri præceptis egeat. Regum quidem propria in pace instrumenta sceptrum esse, & manum iustitiæ in bello, gladium. hæc ijsdem regiè tractanda, hæc vtroque tempore vsurpanda prædicabat. Prudentiæ, iustitiæ, fortitudinis, temperantiæ, cæterarumque virtutum temperiem, regiam planè cantilenam esse, saluberrimarum legum numeris adstrictam, quam quisque quaternis vocum modulis solus canere posset. Musicas verò artes plebeiorum esse hominum, non regum. ex quo Philippus Rex Macedonum, cùm Alexandrum videret inter Musicos magna ingenij artisque gloria cantillantem, Num te pudet (inquit) tam scitè canere? Pertinaciam optimis imperijs

Regum fides & organa musica.

Philippus
Plutarchus

imperijs esse inimicam, eamdemque vecordiæ & ignaviæ sobolem, quantumcunque prudentis hominis & animosi personam assumeret. Eum qui æquo animo sit, etiam id tenere quod non habeat: contrà, cupidum & libidinosum, etiam quæ in manu teneat, concupiscendo amittere. Pacem optimam; bellum esse & mortem improbis. Inter Christianos eos prudentiùs facere, qui, cùm semel bellum vitijs & pravis tum animi, tum corporis affectibus indixissent, pectus ad virtutes seriò fingerent, & mente corpus, vt mancipium domini imperio, frenarent; non eos, qui, cùm & vitæ austeritate & continuis cruciatibus afflictarentur, in ira, in ambitione, in vanitate, in omni libidine exultarent. *pertinacia*

Deferebat quispiam ministros Calvinianos, quòd affectatas per Galliam divulgassent querimonias, & inepta, vt solent, capita perscripsissent, quæ Regi in Ambianensi obsidione occupato, & hoc quasi negotiorum fluctu laborãti, essent oblaturi, Quid mirum? (inquit) ministri sunt pisces in aqua turbida. Tonsor cùm capillum abraderet, Regis barbam *Querimonia ministrorum.*

dixerat ex altera parte magis canescere; Hâc (inquit) afflarunt adversæ fortunæ venti.

Malus scriptor. 18. INeptum quendam scriptorem, qui librum emiserat in lucem, vir apprimè nobilis excusabat, quòd litteras non didicisset: Hæc excusatio (inquit) gemina accusatio est, ignorantiæ & temeritatis, satiùs est tacere, quàm ineptè loqui, & meliori conditione mutus est, quàm futilis loqvutuleius. Medici quidam, inter suos doctrina & auctoritate præcipui, ab Hæreticis defecerant ad Catholicos: quod cùm audîsset; Planè (inquit) deposita res est Hugonottorum, quæ relinquitur à Medicis. Sororem laudabat nobilis Calvinista, quòd sola pro Hæreticis acerrimè pugnaret, tum Rex subridens; Pessimè se habet vêstra religio, cui colus telum, & dux fœmina. Insectabatur calumniator Iesuitas, quòd optima ingenia eligerent, quæ in suam ascriberent societatem; Atqui virtutis est (inquit) in vnaquaque re sumere, quod est optimum: soleo & ego milites concenturiare quam

Iesuitæ.

lectissimos,

lectissimos. opus est illis gnavis & summa virtute præditis hominibus ad sua munia obeunda, quæ parva non sunt. ex multis, qui vltrò se offerunt, deligunt magis idoneos. quid tandem in eo mali est? Alias vir minimè malus, sed non satis prudens, sub finem prandij accedit molestus interpellator, clamat, quiritatur, fidem & iustitiam implorat; Ego tibi, Rex Invictissime, rem dictu fœdam & detestabilem narraturus venio. Caue, inquit, his auribus dixeris si fœda est detestabilis. Pergit homo, vt erat commotior; Plagiarij Iesuitæ filium mihi annos quindecim natum surripuerunt quæ mens? quod iudicium puero ad vitæ genus eligendum? Tum Rex; Minimum, inquit, nam patri pæne nullum est.

Accusabant Iesuitas Hæretici; quòd res principum agerent; Hoc est, inquit, eorum, qui Iesuitas oderunt, intercalare epodium. sed nihil ad rem. vestri sunt ministri, qui civilia tractant sæpiùs quàm Theologiam; qui toti sunt in suis conventiculis, non Ecclesiasticis, sed ciuilibus frequentandis, politici magis, quàm Theologi. Cùm de evertenda pyramide *Res principum.*

ramide ageretur, dixit vir primariæ nobilitatis; Tua caussa (Rex invictissime) erecta est: Et mea caussa, inquit, diruetur. Retorsit quispiam alius; Tui serui moliti sunt: Et dominus, inquit, demolietur. Hæc erat divini ingenij subtilitas, hæc eloquentiæ acumina, hæc eximiarum virtutum ornamenta: quibus accedebat lepor & venustas, candor affabilitásque sermonis cùm placida quadam tranquillitate, & reliqua quæ cum in ceteris hominibus vulgaria esse soleant, in eo tamen erant regia. Verùm prætereo, ne longior sim: neque enim constitui historiam scribere, sed locupletissimi ingenij divitias quasi per transennam oculis subijcere.

Susceptum Catholicæ religionis institutum

19. PRæclara quidem illa decora, sed tamen solidarum virtutum titulum sustinere non poterant, donec veræ religioni aggregata, spiritum haurirent de cœlo, sine quo & salus nulla est, & omnis virtutis species adumbrata. Quamobrem D. O. M. (qui Illustrissimi Principis animo quosdam pietatis asperserat igniculos, qui essent destinatæ

destinatæ semina beatitatis) eum ad se commodè & loco pellexit, cœlestibus donis tanquam vivis coloribus ornavit, iterque præmunivit, quo se insinuaret in Ecclesiam, & ad maiorum rediret religionem, vt, qui regni consors esset & sangvinis, eiusdem quoque particeps esset felicitatis. Res contigit post mortem Henrici Tertij, cui iure sangvinis erat successurus, vt ex rege Nauarræ rex Christianissimus, & filius Ecclesiæ primogenitus evaderet. Multa sunt quæ hunc cœlestem divinæ mentis afflatum admirabilem prorsus reddidere. In primis quidem numinis gratia singularis, quæ innatæ cum lacte nutricis hæresews labem feliciter ex eius animo expulit, tum ipsius principis regia quædam prudentia & magnanimitas, quòd non vi coactus, non humanarum rerum spe incitatus, non amplissimorum honorum immensarumque divitiarum desiderio adductus, melioris religionis consilium susceperit. Hoc enim meræ libertatis opus arbitrabatur, quod Dei amor & salutis ratio, non impulsus hominum aut exspectatio præmiorum efficeret. Alioqui carendum

Dictum Cæsaris impium.

carendum potiùs regno Franciæ quàm cœlo. Vox planè magnifica, & ea longè nobilior, quam Caius Cæsar frequenter habebat in ore.

Si violandum est ius, regnandi gratia
Violandum est: alijs rebus pietatem colas.

Ad summum manus dedit, re abundè perspecta, & ipso tempore, quo Franciam pœne totam in suam redegerat ditionem. Ex quo facilè conijci potuit, eum suopte nutu, nulla aliena impulsione, ad Catholicorum castra convolasse: ex quo duplici laude dign⁹ fit, tum quòd in consilij maturitate, quam in re tam gravi & seria adhibuit; tum quòd præ animi salute, in imperij contemptu (quo nihil inter mortales constat esse pretiósius) perstiterit.

Præmia humana mortaliũ illecebræ.

20. NEque verò gloriosi operis laudem humanorum quædam ratio præmiorum admista sustulisset: Divina enim providentia his plerumque momentis homines rapit ad virtutem, & rerum terrenarum illecebra captat animos, quos deinde

cœlestis

cœlestis saporis suavitate perfundat. Sic Abrahamum numerosa posteritas & Cananæorum regnum ad Dei obsequium: sic Constantinum Magnum lepræ curatio ad Christianam fidem amplexandam compulit. Quid si igitur Nauarræ Regi dixisset DEVS, Erras Henrice, hæresi nuncium remitte, redi ad avitam religionem. ego tibi regnum sanciam, quod iniqua temporum licentia conatur eripere. ego te Franciæ Regem constituam, constitutum omni bonorum affluentia cumulabo. Nonne legitima fuisset illa ad optimum finem via? per terrenum regnum, ad cœleste; per fragilem gloriam, ad immortalem, DEO duce atque auctore, gradum facere?

Abraham.

Constantinus.

21. SVnt & alia ornamenta, quæ hoc cœlestis sapientiæ donum reddunt illustrius, tum præcipuè intimis lux affusa sensibus, & singularis in Deum charitas imis visceribus invsta. illa Catholicæ religionis decus subijciebat oculis, vt eam vita cariorem æstimaret: hæc generosi amoris facibus pectus accendebat, vt Christianam fidem propagaret,

Fides.

pagaret, hæresim impugnaret, errore & amentia cæcos homines ad Christum suauiter & iucundè reuocaret. Quod re & verbis vbique, cùm tulit occasio, satis luculenter testatus est. Erat aliquando in frequenti illustrissimorum hominum cœtu, vbi de studio, quo quisque erga fidem affectus esse deberet, agebatur. tum ille, Multorum, inquit, erratorum mihi conscius snm, quæ dolorem incutiunt non mediocrem: nemo est enim (non dicam in regno, sed in his quidem terris) qui pluribus peccatis sit adstrictus quàm ego: quod verò ad fidem Catholicam, Apostolicā & Romanam attinet, ad quā me Deus, non vis humana compulit, (de sensu meo loquar) ferrem priùs me cum D. Bartholomæo pelle exui, aut cum D. Laurentio subiectis ignibus in craticulā torreri, quàm tantillum à fide semel susceptа discederem. Quæ cùm diceret, vbertim collacrymabat, vt non tam verbis, quàm manantibus lacrymis constantem in fide animum significaret.

Zelus erga fidem Catholicam.

22. SEd tamen nullum sinceræ religionis clarius indicium, quàm eius

eius in ſedem Apoſtolicam obſeruantia, *Obſeruantia in ſedē Apoſtolicā.*
& in promovendis Eccleſiæ rebus, Hæreticiſque Chriſto adiungendis ardor animi incredibilis. Summum Pontificem, vt vniverſæ Eccleſiæ caput, ſanctiſsimarum religionum præſidem, Chriſti Vicarium, cœli foribus præfectum, ſecundùm orbis conditorem Deum, reverebatur. Et, cùm iam pæne conſtitutis Franciæ rebus, ſuaderent nonnulli, vt Romam valere ſineret; nunquam tamen conquievit, donec illi Romanus Pontifex benè precaretur; quod per generoſiſsimum principem Nivernenſem primùm flagitavit: deinde per illuſtriſsimum Cardinalem Peronium conſeqvutus eſt. Non longo poſt tempore Miniſtros, qui Rupellam convenerant, acceperat, novum fidei articulum de Maximo Pontifice commentos: quem Antichriſtum eſſe dicerent, & hoc ſuæ religionis capitibus infercire decreverant, cum ſe profanis conatibus, Regis auctoritas interfudit, quæ calumniam non minùs iniuriæ & falſitatis damnavit, quàm ſtultitiæ & temeritatis. Inciderat ſermo de Venetis, ſimulque exaggerabantur

Veneti. bantur difficultates, quæ impedimento essent, quò minùs se summi Pontificis voluntati subijcerent. plerique æquiorẽ futurum dicebant, si nonnihil de severitate remitteret; Non est, inquit, liberorum, patri ius dicere. si probi sunt filij, omnium parenti obtemperabunt, & id æqvum ducent atque moderatum, quod ille ad DEI gloriam & hominum salutem molitur. *Clemens Octauus.* Quantùm Clementis Octavi auctoritati tribuerit, cùm de communi pace rogaretur, omnibus notum esse arbitror, cùm in multis, tùm nuper in illo dissidio, quod ei cum Serenissimo Sabaudiæ Duce intercessit. nonnulla enim de suo iure remittere proponebat, vt Sanctissimi Patris precibus satisfaceret. Eodem amplificandæ sedis *Ferraria.* Apostolicæ studio, se svaque lubenter ad recuperandam Ferrariam obtulit, cùm vis aliqua subesse crederetur. Recens est adhuc memoria ornatissimæ legationis, quam Anno M. DCVII. Romam misit, sub auspicijs potentissimi Illustrissimique Principis Nivernensis, qui *Princeps Nivernẽsis.* rem & feliciter gessit, & magnifico apparatu confecit, vt Paulo V. (quem Deus

servet

ſervet ad ſui nominis gloriam, & communem reipublicæ vtilitatem) gratularetur, eique ſe tanquam primigenium Eccleſiæ filium, & omnia pariter deferret.

Faciebat hæc in Maximum Pontificem obſervantia, vt ſacroſanctum purpuratorum Patrum collegium coleret ꝑ dignitate, quod re & verbis, quotieſcunque tulit occaſio, abvndè teſtatus eſt. Eo denique ore & pectore Romanam ſedem eſt proſeqvutus, quod Regum Chriſtianiſsimorum germen decebat, quos inſignes Pontificiæ Maieſtatis defenſores omni ſeculorum memoria fuiſſe conſtat. atque in eo obſervantiæ genere ſingularem bene affecti erga religionem animi notam cupiebat eminere.

23. LAtiùs hæc charitas in ſalutem manavit animorum: ab eo enim tempore, quo Catholicam amplexus eſt Religionem, in eo omnes eius curæ cogitationeſque evigilarunt, vt fidem propagaret in dies, & hæreticos veritatis luce illuſtraret. In trecentis pluſquàm locis neglectum Chri- *Zelus in ſanandis hæreticis.*

C 2 ſtianæ

ſtianæ Religionis vſum poſtliminio reduxit. inter quæ nonnulla erant, à quibus, vt ab ipſa Bearnia, ante annos quadraginta, res divina & ſacræ ceremoniæ exularant. Tum verò iteratis iuſsionibus Patres Societatis Rupellam induxit, quantumvis reclamantibus Hugonotis, qui bis iterumque P. Gaſpardum Segviranum excluſerant, donec regio imperio in vrbem eſt admiſſus. Idem P. Baillio contigit in Bearnia, poſtquam ſæpius repulſam tuliſſet. Et eo quidem admirabilior erat hæc inſignis charitas, quò prudentiæ & manſvetudini erat cõiunctior: neque enim tantùm ægrotis mederi, ſed ſvaviter mederi ſtudebat. miſerebatur enim, non iraſcebatur, pravarum opinionum ſpinas euellebat ex animis ſenſim & leniter, ſine offenſa, ſine plaga, ſine vllo ſenſu acerbitatis. Hinc illud P. Gonterio non ſemel dixit: Satisfacis abvndè tuis auditoribus, mi Pater, ſi Hæreticos excipias, ſunt enim faſtidioſo admodum palato, & nauſeanti ſtomacho. age cum illis, vt medicus cum ægrotis.

P. Gaſpardus ſegviranus.

P. Bailius.

P. Gonterius.

24. ATque vt erat salutis hominum studiosissimus, ita incredibili gaudio afficiebatur, quoties aliquem audiret Catholicæ Religioni nomen dedisse. Omnium sibi, qui Christo aggregarentur, nomina ex singulis vrbibus mitti curabat: quod nos in ijs locis, in quibus fundata sunt Societatis collegia, præstitimus: & sub eius imperio plusquam sexaginta sex animarum millia inventa sunt, quæ ex hæresis fluctibus ad Petri naviculam, & portum Ecclesiæ enatarunt. In his multi fuerunt primæ nobilitatis viri, multi Ministri inter suos eruditione singulari, multi Doctores, multi Magistratus, Iurisperiti, Medici, quorum fama non modò Franciam, sed exteras quoque nationes est pervagata. ô Christianissimas victorias, & verè regias (sine tumultu, sine sangvine, sine ferro, sine ictu (ô trophæa Apostolica (quæ non modò suspicient posteri, sed divina bonitas tanquam sibi gratissima monumenta honoribus sanciet sempiternis. *Numerus Hæreticorum qui hæresim repudiarunt.*

25. QVòd verò nostram Societatem,

tem, cuius tum primùm ſenſus mentemque delibaverat, huic tam pio tamque ſalutari negotio cum cæteris ordinibus Eccleſiaſticis, aliquo fore adiumento exiſtimaret, nos, deprecante ſummo Pontifice, patrijs aris ſociſque reddidit. Et cùm pleniora in dies amoris & fidei à nobis acciperet pignora, iamque huius ordinis inſtitutum penitus, qua erat ingenij ſubtilitate, penetraſſet, eo nos amore proſeqvutus eſt, quem ſciunt multi; & quia multi etiam neſciunt, aperiam hîc provt potero, vt hi quidem ignorare deſinant, illi etiam pleniùs intelligant. Te verò, Regina Auguſtiſsima, teque Gallia (quæ mihi, vt alumno, vita ipſa carior es) non tantùm oro, ſed obſecro, permitte me hîc nonnihil ab inſtituto orationis curſu deflectere, & vagari pauló liberiùs, dum regium erga nos ſtudium, & infinita beneficiorum nomina, quibus ſuos clientes adſtrinxit, lubentiùs commemoro, Tobiam monet divinus comes bonum eſſe, arcanum Regis conſtrictum mente & conſcientia tenere: at glorioſum DEI opera, & accepta à rege beneficia promulgare. Et verò

Studium in ſocietatem Ieſu.

Arcanum principis tenere & commemorare beneficia, pulchrum.

rò ad ipſam attinet Societatis poſterita-
tem, vt ſciat quantùm Galliæ imperio,
quantùm Henrici Quarti memoriæ,
quantùm eius poſteris debeat. Admira-
bile eſt planè Regis in hunc ordinem
ſtudium, & eò admirabilius, quò rei ef-
fectus & cauſſæ perpenduntur accurati-
ùs: non eſt enim, non eſt humana cauſſa,
divina eſt omnino: qui enim fieri poſſet,
vt ex odio naſceretur amor, niſi fortè ig-
nis ex aqua, lumen ex tenebris oriatur?
Sed vnde ſingularis amor, ex odio ſingu- *Oderat ſocietatem noſtram.*
lari? Ieſuitas oderat princeps alioqui le-
niſſimus, non modò cùm ſolo Navarræ
regno potiretur, quo tempore religio-
num diſſenſio diſtractionem neceſſariò
ferebat animorum; ſed etiam cùm Fran-
ciæ gubernacula ſuſcepiſſet, reſidebat
gravis ſimultas pectori, Miniſtrorum ca-
lumnijs & falſis opinionibus impreſſa:
nos enim quaſi Reip: pernicioſos & Re-
gum omnium nomini infenſos apud
eum frequenter traduxerant. Quid verò
mirum, ſi ex ijs rumoribus exarſit odi-
um, qui ſi veri fuiſſent, erat illud æquiſsi-
mum; nec recuſandum, quominus nos
omnes odiſſent mortales, atque infra
 mortuos

mortuos ipsos amandarent. Quamobrem cùm furiosissimus adolescens, Ioannes Castellus parricidio Regem tollere fuisset aggressus, nervos ceperunt inimicorum calumniæ, & exulceratis animis facilè inhæsit suspicio. Expellimur sub finem superioris sæculi, cedimus multis Galliæ locis, patimur fortunarum (quantulæcunque erant) naufragium: vtinam salva fama enatare licuisset (sed erepta est nobis hæc naufragij tabula ; restabat inops & extorris vita, integra conscientia, quam nulla hominum aut temporum iniuria violavit. Sed non vltra innocentes opprimi Deus permisit: medicinam fecit nostris vulneribus, eius ipsius manu, qui eadem inflixerat damna, & iacturas geminatis præmijs resarsit: principis enim aures ad iustæ querimoniæ auditionem aperuit, pectus ad miserationem effodit, & ad caussæ nostræ æquitatem tuendam inflexit: vt nos è longa iactatione recreatos suo exceperit sinu, & regio simul, & paterno amore sit complexus.

26. MVlti nos apud eum famosi libelli

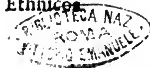
belli quaſi regibus inimicos detulerant. hoc eſt potentiſsimum calumniæ genus, quod communis hoſtis Eccleſiæ promptiſsimum habet in eos, quos ſtantes omnibus machinis nititur convellere. Huius criminis Hebræi in aula Pharaonis,& Aſſveri,David apud Saulem,Chriſtus denique apud Pilatum,eſt inſimulatus.Hoc eodem perſecutionis tormento trecentorum annorum ſpatio ab ipſius Eccleſiæ incunabulis, vſque ad Conſtantinum Magnum, vſus eſt; cùm Chriſtianos toto orbe tamquam Imperatorum rei & nomini pernicioſiſsimos calumniaretur. Has tempeſtates ſuis ſubeundas Chriſtus præmonebat; cùm diceret; Ad præſides & ad reges ducemini propter me. Quamobrem callidus veterator ſui ingenij & malarum artium memor, Miniſtrorum ore Ieſuitas, vt capitales regum peſtes, inſectabatur; cùm DEVS effecit, vt is, cuius auribus ad innocentum perniciem abvti ſtudebant, confeſtim oculos aperiret, & ex vitæ noſtræ inſtitutis agnoſceret, nullum eſſe in Eccleſia ordinem,qui principes & magiſtratus, non modò Chriſtianos ſed ipſos

Calumniæ in Societatem.

Hebræi quaſi regũ hoſtes accuſati.

Chriſtus ipſe.

Chriſtiani

Ethnicos maiore obſervantia coleret, quod non modò in regno multis fideliſsimorum officiorum experimentis compertum habuit, ſed & noſtris erga reges Barbaros obſequijs, qui nos pœne omnes diligunt, & ſuis beneficijs tenent implicatos. Itaque tam propenſo animo noſtræ cauſſæ in eo patrocinium ſuſcepit, vt illuſtriſsima ſuæ felicitatis monumenta, quæ ei publico decreto fuerant erecta, in plana ſubmitti iuberet, quòd contra ius faſque, execrabilis parricidij noſtræ innocentiæ notam inurerent. Atque in eodem veſtigio, in quo pyramis ſteterat, ſuæ iuſtitiæ & clementiæ viuam effigiem ſtatuit, quam omni auro & marmore nobiliorem ipſa excipiet & mirabitur æternitas.

Pyramis deiecta.

27. ALij nos alienis pinxerant coloribus: homines faſtu & ſuperbia, ſupra quàm credi poſſet, elatos. quod quantùm à veritate abeſſet, ex noſtris inſtitutis facilè perſpexit; quæ, non modò Eccleſiaſticos honores, & ſplendida munera fugiunt; ſed fortiſsimis quaſi votorum repagulis,

Superbiæ crimen obiectum.

omnes

omnes ambitioni aditus occludunt. Fidem rei fecerunt è nostris nonnulli, quibus familiariùs vtebatur, quos cùm dignitatibus augere studeret, non minùs fortiter repudiarunt, quàm constanter Evangelicam paupertatem quamtumvis amplis sacerdotijs prætulerunt. Quòd si qui sint in Societate reditus, quibus collegia & probationis domus sustentantur, ita in communes vsus sunt distributi, vt nemini liceat aliquid in privatam rem convertere. Ministri Calvinistæ eius auribus sæpissimè inculcarant, quot Iesuitas in Gallia, tot HIspanos esse, vt alienati animi suspicio, nos Gallis faceret odiosos. novit ille Iesuitas Francos, & Franços optimos, itemque patriæ amantes, nec minùs, quàm Hispanos suæ. at solos Iesuitarum accusatores, malos Gallos, malos Hispanos esse. quod aliquando primarijs inter Hæreticos viris obiecit, qui mâne, cùm cubitu surgeret, visendi caussa convenerant. quæsivit enim ab illis, vt res se haberet de navi, quæ in Belgio deleta ferebatur. tum illi dissimulare, tergiversari, obmutescere; ne se suo gladio in defensione iugularent.
at

at Rex, Veſtra eſt, inquit, factio, navim enim me imprudente, vt olim Rupellani, inſtruxiſtis & militariter ornaſtis: & tamen verbis fulminatis in Hiſpanos, quibus in bello negotiationum fœdere eſtis irretiti, quid ſi hoc vel minimus Ieſuita patraſſet, nónne ordinem vniverſum dignum putaretis, qui canibus obijceretur? Ita in eo & ceteris calumnijs, cùm ferret occaſio, noſtram tuebatur Societatem, & exteros patres variarum nationum, qui ſalutandi gratia in aulam venerant, hnmaniſsimè excipiebat. In ijs fuere P. Olivarius Manareus Belga, P. Simon Alvarus, P. Nicolaus Godinus Luſitanus, P. Iohannes Alvarus eiuſdem nationis, P. Ferdinandus Baſtida Hiſpanus. Itali item nonnulli, vt P. Magius, de quo ſuperiùs mentio facta eſt, & P. Hieronymus Bariſonius.

Opulentia & auaritia.

23. TErtium calumniæ genus, Ieſuitas avaros homines & opulentos varijs rumoribus deferebat, quòd fortaſſe domicilia ſint apud nos reditibus fundata, qualia ſunt collegia & probationis domus. Agnovit ipſe

ex

ex eodem instituto arctissimas esse apud nos paupertatis leges, quos voti nuncupatio omnibus planè fortunis spoliaret, quod caput est internæ & Evangelicæ paupertatis. quæ verò exteriora sunt, tam parca sunt, vt vix angustior res esse queat ijs, qui se totos ad hominum salutem contulerunt, quibus, vt ait Apostolus, victu & vestitu opus est, vt vires & vitam docendo, concionando, ceterisque muneribus societatis obevndis, exhauriant. Sed quia hæc opulentiæ fama Ministrorum artificio latiùs manabat in dies, iamque multorum aures non sine famæ iactura pervaserat, placuit Regi rem totam percontari, & omnium collegiorum, quæ nobis in Gallia essent extructa, reditus ad calculos vocari. Comperit non sine admiratione ea, quib⁹ res ferebatur auctior, vix quinquaginta aureos viritim possidere, quibus suos alerent; alia vix quadraginta; nonnulla etiam infra triginta, quæ sine popularium eleemosynis vix subsistere possent, quibus tamen, si lautiores essent, non facile fruerentur; nam aut penitus amittendæ, aut litigioso opere minutatim quærendæ

erant.

erant. Quod verò ad domus profeſsas attinet (hoc enim tertium apud nos domiciliorum genus, & reliquorum caput) omnibus prorſus reditibus carere, & ijs ipſis, qui in vſum ſacrarij aut templi fabricam conferri ſolent, omne dominium, omne vectigal, horrea, apothecas, ærarium in mantica eſſe repoſitum, quæ ſola bonorum miſericordia fulciretur, ſed non ſemper (vt aiunt) antiſtheria.

Inſtitutio Iuuentutis

29. PErgo ad reliqua. Veteris diſciplinæ nitorem noſtris ſordibus obſoleſcere, obtundi adoleſcentum ingenia: nullos bene inſtitutos è noſtris ſcholis prodire. Vidit ipſe fruges noſtris laboribus cultas, Chriſto auſpice, feliciter eniteſcere : ex gymnaſiis Ieſuitarum emerſiſse iuvenes navos & fortes, qui, cùm pietatem cum manſuetioribus Muſis ſemel imbibiſsent, publicas dignitates & munera in Eccleſia, in foro, in curia, in militia, cum laude geſſerunt. Vidit, inquam, magna cum animi lætitia effrenatam calumniæ amentiam miratus, quæ famam noſtram ea parte appetere

petere non reformidavit, qua minimè morsibus patere videbatur. tot verò collegia nobis erigenda curavit quot nostri suscipere potuerunt. in ijs triginta circiter adolescentum millia culturam capiunt ingenij. Vnum inter cætera Flexiæ regijs opibus fundavit, in quo tum lectissima Galliæ nobilitas, tum ceteri, ijs instituuntur artibus, quibus ingenia ad summum excitantur decus. Amabat nostrorum mores, consuetudinem, animum & studium in promovenda pietate singulare. Quorum quidem omnium accurata cognitio, & ea ipsa lux, quæ regibus ad salutem imperij cælitus infundi solet, tantum ingenerârat amorem, quãtum vidimus & experti sumus. Affirmabat eos, qui omnibus mentis affectibus expurgati, nostram cognovissent Societatem, sine dubio nobis amicos fore. Crebris identidem vsurpabat sermonibus, ad amorem huius ordinis sufficere cognitionem, se deceptum fuisse, cùm nondum cognosceret, cognoscendo errare desijsse. *Flexia.*

30. AVdivi ego, cùm diceret, se, si religiosus fieri vellet, aut Iesuitam

Iesuitam se dicebat animo. suitam futurum ad animorum salutem propagandam, aut Carthusianum ad solitudinis amorem. Tum etiam animo se Iesuitam esse dictitabat, ita humilitatem nostram suæ amplitudinis communicatione honestare non aspernabatur, Quamobrem cùm ab eo discederet P. *P. Hieronymus Barisonius.* Hieronymus Barisonius, quem R. P. Generalis C. Aquaviva ex Italia miserat, vt cum Rege de rebus congregationis nostræ ageret, quæ tum proxima ferebatur Anno nempe M. DC VIII. cùm, inquam, ab eo descederet, eum humanissimus Princeps sic est allocutus, Renuntia, mi Pater, R. P. Generali me esse Iesuitam animo, sed breviore toga: tum gladio manum admovens, addidit; Ego illius vicarius Generalis in Gallia esse volo, in ijs omnibus, quæ ad vestram Societatem tuendam spectant; quam in fidem regiam & clientelam meam accipio, & certè, quamdiu vixero, sartam tectámque præstabo. Neque verò promissis defuit: nam re & verbis omni tempore & loco quantùm potuit tutatus est. Et, si quando singulorum ad eum deferrentur errores (neque enim omni culpa

culpa vacamus erroris humani) accuſationum impetum modico orationis flexu eludebat, non minùs verus pater, quam prudens iudex. cùm diceret, etiam in ſocietate Domini, quæ duodecim viris conſtaret, Iudam vnum extitiſſe. iniqvum eſſe ob vnius culpam omnes continuò damnare; vni membro totius corporis gratia indulgendum, tantum abeſt vt vnius membri vitio totum corpus ſit perimendum. Quid dicam amplius de regio erga hunc ordinem ſtudio, quem tot locis temporum iniquitas vexavit, afflixit, omni acerbitate raptavit (cui talem defenſorem divina providentia conceſſerat, qui nos auctoritatis clypeo tegeret, quo duce noſtra longè latéque excurreret induſtria, quo non modò ſpectatore, ſed etiam munerario in hoc pulvere ad Dei gloriam & Reip. ſalutem noſtri labores glorioſè deſudarent. Quid verò fruſtra coner dicendo aſſequi immortalem tanti Principis in nos amorem, aut nexus & vincula, quibus nos in ſuo ære tenet adſtrictos;

31. IAm verò quomodo ſine lachry-

Cor eius Flexiam delatum.

mis hoc poſtremum percenſere poſſum? Ille qui infinitis paternæ benevolentiæ notis animum antea ſignificavit, ſuum etiam cor (regium planè munus, mundi gemmam, ingentis animæ ſedem) ſanctiſsimum amoris pignus, noſtræ fidei credidit. Huc vos apello, Patres optimi, qui Lutetia ſacrum depoſitum Flexiam extuliſtis. Qui ſenſus veſtrorum animorum? qui cordis erat affectus? cum veſtris manibus cor paternum efferretis, cùm ſepeliretis, Cor inquam illud, quod vos omnes tam ſvaviter, tam profuſè, tam regiè dilexerat, quod toties pro veſtra omniumque ſalute fuerat exercitum. Quæ veſtra mens, adoleſcentes ſuaviſsimi, huc enim pariter vos appello, quotquot ſapientiæ alumni hanc regalem Academiam ſanctioribus Muſis conſecratam incolitis. Dicite obſecro, quæ plaga ! quod fulmen ! quæ conſternatio animorum, cùm repentina de veſtri parentis morte fama miſeras aures perculit ! Quid, cùm funebri pompa Flexia egreſſi eſtis, vt cor defuncti patris ſuſciperetis, qui veſtrorum carminum flores ! quæ lacrymæ ! qui gemitꝰ omnium

um extitere (Teſtor vos iterùm, Patres fratreſque chariſsimi, non modò eos, qui Flexiæ,qui in Gallia ſacræ militiæ ſacramento eſtis illigati, ſed vos etiam qui remotiſsimas terrarum oras incolitis, tribús cœli zonis ſubiecti,qui Crucis trophea tot locis erigitis, quot ſolis ortu atque occaſu luſtrãtur. Vos inquam teſtor & obteſtor per eius nomen, cui tam piè, tam fideliter ſervitis, vt Chriſtianiſsimi Regis æternam memoriã, regium amorem,dona,beneficia, gratiſsimi pectoris medullis & viſceribus ſervetis infixa, & quicquid amore,ſtudijs,precibus, obſequijs navare aut præſtare poteritis,id totum Henrici Magni manibus, eiuſque poſteritati lubenter offeratis. Sed (ô Regina Chriſtianiſsima)quò meus rapitur calamus? quó volitat & vagatur,cùm præſertim de Principis corde ſcribat, quod Flexia ſervat depoſitum. rapitur profectò, rapitur volitat & vagatur,quò ſcribentis animus & ſuſpiria concitatiſsimo curſu impellunt, nec vllam partem capit quietis, niſi cùm eſt inquietis. ſpatiatur & contendit quantùm maximè poteſt,nec vllos ſibi figit terminos, Nam

Rex ille augustissim⁹, quem laudat, gloriæ cursum habet nullis limitibus circumscriptum.

Zelus in nominandis Episcopis.

32. SEd tamen, quia in scribendo modus est aliquis adhibendus, redeo ad pietatem honoratissimi tui, ô Regina Christianissima, coniugis, cuius vbique sparsa reliquit vestigia, tùm præcipuè in eo studio, quo Ecclesiam amplissimorum Præsulum splendore ornare mirificè cupiebat: Episcopos enim & pastores designabat virtute & vitæ sanctimonia spectatos, quos in sua diœcesi degere, & in continua vigilia stare volebat, vt in multis Galliæ locis videre est, atque id non solùm constantissimè servare, sed in dies augere studebat. Neque verò hic pietatis ardor solis Galliæ limitibus continebatur, sed in longinquas terrarum oras propagatus effundebat sese latiùs. Id vel ex eo, quod superioribus annis contigit, satis constat. Monuerat vir clarissimus D. Breveus, qui Legati regij partes in Oriente sustinebat, Turcarum Imperatorem de sanctissimo Christi sepulchro

chro demoliendo cogitare, vt in eo ipſo loco, quem ſanctiſsimis religionib⁹ conſecratum omnis Chriſtianorum frequentaſſet antiquitas, Sarracenæ impietatis templum & monumenta cernerentur. non tulit Rex Chriſtianiſsimus, ſed litteris per Legatum ad Ottomanorum Principem miſſis, laſcivientem in ſacratiſsimum ſalutis noſtræ pignus Barbarorum ferociam non minùs piè quàm ſapienter repreſsit. Huius beneficij non immemores Franciſcani Patres, qui loci cuſtodiæ ſunt præpoſiti, munificentiſsimis verbis gratias egerunt, & ſe Chriſtianiſsimi Regis maieſtati, & Legati induſtriæ, huius ſanctiſsimi monumenti conſervationem debere profeſsi ſunt. Oraverat idem Legatus, vt Patres aliquot è noſtra Societate Peram (locus eſt prope Conſtantinopolim) ad Chriſtianos, qui illic eſſent, inſtituendos mitteret. Eodem ferè temporis veſtigio quinque è noſtris (Galli omnes) eliguntur; P. Franciſcus Canillacius, qui miſsioni præeſt, P. Gulielmus L' Eveſcus, P. Carolus Gobinus, Claudius Colonius, & Stephanus Vialdus Laici coadiutores.

Sanctum ſepulchrū per Regem & dominū Breueum defenſum.

P. Ieſuitæ legantur Conſtantinopolim.

Anno M. DC. IX. qui superiori Anno M. DC. IX. ad pedum summi Pontificis oscula admissi sunt, qui cùm IV. Non. Maij discessissent, VII. Idus Septembris appulerunt Cōstātinopolin, ex quo tempore sub maximi Pontificis, & Christianissimi Regis auspicijs in his silvescentis barbariæ dumetis non pœnitendos fructus collegerunt. Intercessit egregijs, vt solet, laboribus persecutionis turbo, quem non modò Schismatici, Hæretici & Iudæi, sed (quòd indignius est) Christiani, & ij quidem Ecclesiastici, concitarunt. quod cùm Rex accepisset, accuratissimis litteris egit apud Turcarum Principem, nè quis religiosis Patribus pro hominum salute desudantibus molestus esset. In *Sallignacius Baro.* quo generosissimus Baro Sallignacius per quatuor annos, quibus hanc Orientis legationem administravit, nullum in nos officium prudentiæ, charitatis, magnanimitatis & munificentiæ prætermisit: nam sollicitè curavit apud Apostolicā sedem, & Christianissimum Regem, vt hanc Christi segetem inter saxa & solitudines primùm pubescentem, inter omnium superstitionum atque hæreseωn

vepres

vepres quasi nidulum affixam irrigaret, sustentaret, propagaret. In tam pium opus conspirat D. Breveus V. C. qui licet Romæ versetur, omnibus tamen studijs, & suarum virtutum fama, quæ recentib⁹ illic spirat impressa monumentis, nostros tutatus est, & tutatur. Ex quo æternam, & nobis, & omnibus Christianis, qui nostrorum laboribus perfruuntur, inibit gratiam. Pari amplificandæ Religionis studio, sub finem anni voluentis M. DC. X. alteram destinabat missionem in Canadensem regionem, quæ Frãciæ respondet ad Occidentalem plagam porrecta, vt miseram gentem, etiam tum densissimis Paganorum tenebris im̃ersam, nova Evangelij luce recrearet, & in regno Sathanæ crucis vexillum erigeret. Gloriosum planè consilium, quod exitum sortietur suum, cum Regi, & tuæ Maiestati visum fuerit magnam apud Deum ex nobilissimo facinore acceptu-ri estis mercedem, cuius felicitas latiùs in totam Franciam derivabitur, quin ipsi mortui manes divini operis conscientia non mediocriter sublevabuntur. Hæc illustrissimarum virtutum decora magnã

D. de Breues.

Canadensis regio.

Christianissimo Regi laudem conciliant, & maiestatem imperij proprijs augent ornamentis. Sunt verò & aliæ virtutes, quæ licet omnibus Christianis communes sint, regia tamen persona nescio quo pacto honestantur, eamque vicissim honestant.

Pietatis sensus.

33. TAlis est in rebus diuinis pietas, qua plerumque anim⁹ liquescere, & intimo iucunditatis affectu perfundi solet. Fuit illa in Henrico nostro insignis, & nullis quidem fucata coloribus, sed ingenuo candore efflorescens, Deum mâne & vespere studiosissimè orabat, omni abstinebat iureiurando, sacram exomologesin & synaxin magno cum animi sensu frequentabat, & in vtroque dolorem, quem ex vitæ erratis percipiebat, profusis lacrymis sæpius testabatur. morum emendationem forti animo proponebat, & in dies ijs, quas de seipso referebat, victorijs fiebat illustrior. Vis⁹ est sæpe cùm Eucharistiam sumeret, aut concionem audiret, aut denique inter familiaria colloquia de rebus futuræ vitæ sermonem misceret, suaviter collacrymari,

lacrymari. Rei divinæ quotidie piè castéque intererat, & sancta curiositate duct⁹ singula augustissimi sacramenti mysteria interrogando discutiebat, semper orans de genibus nisi sacræ ceremoniæ aliud suaderent. Ferebatur D. Delphinus duobus aulicis inter sacrosancta mysteria imperasse, vt ambo genua flecterent, cùm altero tantùm niterentur, Planè, inquit, pueros habemus Christianæ pietatis magistros. Contigit semel, vt sabatho sancto Ecclesiam frequentare non posset, quòd eum febris lectulo affixisset: curavit per Confessarium P. Cottonum Diuini officij prophetias enarrari; quas audivit incredibili voluptate perfusus. *Genuflexio.*

Verùm pietatis nervus est Divinæ per omnia obsequi voluntati: quod vbique regia magnanimitate præstitit: idq; vel ex eo colligi potest; Cùm Maiestati tuæ partus appeteret, conijciebat Medicus forè, vt filiol⁹ nasceretur, ita omnia signa mirificè congruebant. Tum ille; Rem, inquit, Divinæ providenriæ committo: faciet quicquid ad nostram salutem expedit: ego sive marem, sive feminam sobolem dederit, lubenter accipiam. Et

ſanè in eo atque in multis cùm morbi, cùm valetudinis occaſionibus, æquabili ſe animò eſſe oſtendit, quem facile, quocunque Divina vergeret voluntas, inclinaret.

Eius Regnum.

34. VEnio ad eam partem, quæ nihil minùs habet admirationis, quàm aut eius pietas, aut cetera animi corporiſque ornamenta, quæ ſuperius tractavimus, vel potiùs attigimus. Hæc regnum continet Henrici Magni, multis vbique miraculis illuſtre; quid enim mirabilius, quàm regem fieri ijs omnibus titulis, quibus ad regna aditus patere ſolet? Et certè ſingula, quæ ſunt in ceteris, in eum confluxerunt vniverſa; ius ſangvinis, vis armorum, incredibilis amicorùm inimicorumq; quaſi in electione conſenſus; is denique, qui præter rerum ordinem aſpiravit, cœleſtium fauor. Tria quidē per ſe ita perſpicua ſūt, vt nullis egeant argumentis. poſtremum quoque nihil relinquet dubitationis, ſi rerum temporumque ratio, & familiarum Franciæ habeatur. Natus eſt Anno M. D. LIII. Quis tum Regem Galliæ futurum

Naſcitur anno M. D. LIII. XIII. Decembris

futurum dixiſſet, cùm Henricus Secundus, qui Henricum noſtrum de ſacro fonte ſuſceperat, quatuor filiorum ſobole auctus floreret? Quis natum infantem regno Franciæ deſtinatum, & Divinæ providentiæ oculis iam deſignatum cogitaſſet, vt poſt annum trigeſimum ſextũ, præter rerum curſum, ſuum auſpicaretur imperium? Certè, ſi quis Samuël prædixiſſet, rem novam & inexpectatam præſagire viſus fuiſſet, quæ cùm contigit eò admirabilior facta, quòd ſupra omnium mortalium fidem & cogitationem, ſupra comunem rerum ſtatum inchoata eſt, & perfecta divinitus. Mirabilis planè Hebræorum ex AEgypto cum potentiſſima manu exceſſus, mirabilis promiſsi regni poſſeſsio propter inopinatas rationes, quibus & ſervitutis iugum excuſſerunt, & poſt actam in ſolitudinibus vitã, poſt innumerabiles pugnas ſtrageſque commiſſas, Paleſtinæ populos regeſque debellarunt. Sed quid admirabiliꝰ, quàm tres Galliæ Reges immaturo funere ereptos, diadema & ſceptrum imperij Navarrorum Principi detuliſſe, eo ipſo tempore, quo in anguſtum coniectæ erãt

Vocatur ad imperium divinitus.

eius

eius copiæ,& quidvis potius,quàm hanc rerum mutationem ſuſpicaretur. Atque vt erat hæc DEI, non hominum electio, cœleſtibus prodigijs non caruit,quorum vnum ante Henrici Tertij mortem contigit: Borbonij propter Molinas tacta ſunt ſancti ſacelli vitra, aureis in cæruleo colore intermicantibus lilijs admirabili varietate perſperſa. interiecta erat trabula purpurea,vt in Borboniorũ inſignibus pingi ſolet, quàm (mirum dictu) repentini ictus fulminis ſalvis omnibus ſolam diſcuſsit,ita, vt Borboniorum arma cum Gallorum Regum armis iam nullo diſcriminata obice coïrent; quod nimirum Principem Borbonium ad Gallici imperij clavum vocari portendebat.Ego non modò auritus,ſed & oculatus teſtis fulminis vidi veſtigia, cùm Molinis, ad collegium illic conſtituendum, iter facerem & Regi non ſine ipſius delectatione, rem totam narravi. Significabat planè divulſa trabula difficultates omnes, quæ Henricum regno arcerent, ſublatum iri de cœlo: quod multis ſtatim patuit experimentis. Quæ vero vis cœleſtis aut maior vnquam aut illuſtrior

fuit,

fuit, quàm cùm in maternum Ecclesiæ ſinum redijt maximus natu filius, qui antea ſanctiſsimæ Matri erat infeſtus? Quod numen plenius vnquam aſpiravit, quàm cùm tot tantæque difficultates, quæ legitimum Principem imperij aditu intercludebant, tam repente, tam divinitus ſunt convulſæ? Quis cœleſtium favor ſerenior affulſit, quàm cùm regium caput ex tot conſceleratorum hominum coniurationibus, ex tot vitæ diſcriminibus tam feliciter eſt expeditum? Quid? quod vno tempore contra hæreſin, bellum & infinitam malorum Iliadem, fides, otium & omnes ſimul beatitates confluxerunt.

35. INter ceteras autem difficultates nulla ad inimicorum cauſſam aut firmandam, aut prætexendam potentior videbatur, quàm diſſenſio religionum: neque enim primogenitus Eccleſiæ filius eſſe poterat, qui non eſſet filius, neque Rex Chriſtianiſsimus, qui verus non eſſet Chriſtianus. Ex quo tantùm aberat à mortali imperio, quantùm à cœleſti regno. Et cùm procraſtinaretur, *Difficultates quæ regni aditũ occludebant.*

tur, donec Catholico ritu excoleretur, & pleniorem afflatum hauriret cœlitus, invalescebat hominum suspicio, quæ tergiversari eum diceret, vt nunquam ab ea religione, quam ab infantia cum lacte imbiberat, discederet. hoc vno fundamento tria innitebantur hominum genera. Alij enim iusto quodam movebantur metu, ne, cùm evectus esset ad imperium, auctoritate atque potentia armatus Religionis Catholicæ statum in Gallia penitus convelleret. Alij divino amore instincti, omnibus nervis suam tenebantur religionem, & imminentibus præter modum periculis occurrebant. Intermiscebant se superioribus tertij quidam homines religiosi (vt videbatur.) quos tamen privatæ rationes fortasse plus quàm Religio moveret, & cœlesti velo amicti terram quæritarent. Sed afflictis Galliæ rebus pro sua providentia consulvit princeps mundi Deus, & admirabili quadam iustitiæ simul & misericordiæ temperie, vniversis fecit medicinam. Atq; vt primis faceret satis, Regi, vt Catholicam fidem amplexaretur, mentem & voluntatem injecit, Itaq;

omnes

omnes ſuſpicioſi metus, quæ antea inoleverant, labes diſcuſsit. Secundis indulſit pleniùs, cùm Regem non modò Catholicum, ſed Catholicæ Religionis ſtudioſiſsimum effecit. Et quia hic ordo flagranti incitatus ſtudio, quo fidem ſimul & patriam proſequebatur, in vtroque tuendo laboraverat contentius; & patrijs ſedibus extorris pond⁹ diei & æſtum toleraverat, placuit Divinæ providentiæ non obſcuris lenimentis eius permulcere cruciatum, cùm cor Regis, non tantùm vivi ſed & mortui, in amoris pignus ſingulare conceſsit, & eum, qui antea fuerat infenſior, nobis patronum, defenſorem, patrem denique reddidit. Res eſt planè quam nulla ratio humana miraculo eximere queat, etiam apud eos, qui miraculis iam nullum locum reliquerunt. Reſtabat tertium genus hominum quibus cœleſtis providentia Regem dedit eum, in quem ſua arma converterant; ſed clementiſsimum Regem, qui victos maluit ſpectatores habere ſuorum triumphorum, quàm captivos iure bellorum, & victimas vltioni cædique deſtinatas.

Regni progressus. 36. NEque verò progressus imperij minùs admirationis habuere quàm antea ipsum habuit initium. Conseqvuta est pax honesta cum exteris; Duæ potentissimæ vrbes, & adversus omnem vim, & loci ingenio & præsidijs circumvallatæ, Caletum dico & Ambianum, deditionem fecerunt, Omnia oppida, in quibus Catholici imperabant, in Regis manu posita: restant, quæ ab Hæreticis tenentur, potestati regiæ mancipanda, cùm illi Gallici ingenij generositati, & legi Divinæ obtemperaverint, quæ Regibus vult honorem haberi, & in eorum regno nova moliri regna nos vetat. *Coniugiū.* Admirabile quoque fuit tuum, ô Regina, cum nostro Rege coniugium, cùm incredibili felicitate, Gallicus Imperatoriusque sangvis vna coierunt Si enim, benè moratam coniugem invenire, instar est magnæ opulentiæ, dici non potest, quibus qnantisque opibus cumulatus fuerit noster Henricus, cùm te regiarum virtutum dote, auro & gemmis preciosiori, locupletissimam duxit vxorem, quarum tantus erat splendor, vt tibi maritum, Regum omnium

um facilè principem demererentur. Quid? quod primum matrimonij annum Delphini felicissimus natalis nobilitavit? quem optatissima serie duo fratres & tres nobilissimæ sorores exceperunt, fructus genialis lectuli planè aurei, in quibus, DEO favente, semen latet æternæ posteritatis. Quid cum serenissimo Duce Sabaudiæ percussum fœdus? quid in exteras nationes missæ legationes? inter quas, vt superiùs attigi, honorificentissima fuit illa, qua generosissimus Princeps Nivernensis apud Paulum V. perfunctus est, ijs etiam admirabilis visa, qui nihil mediocre admirari solent. Sunt ista non solùm mira, sed prodigijs pœne similia, cœlestis monumenta felicitatis. Iam vero quomodo severissimo edicto constricti sunt gladiatores Monomachi? quomodo æternæ ignominiæ nota, quam honoris loco cæca hominum ambitio statuebat, penitus sublata, simulque innumerabiles tragœdiæ, quas hæc gladiorum licentia concitabat, sunt restrictæ? Quid in agris & vrbibus, in quibus antea castrensis mucro impunè volitabat, summam tran-

Natalis Delphini.

Fœdus cum Principe Sabaudiæ.

Princeps Niuernensis.

quillitatem,& bonorum omnium abundantiam commemorem? Infinita sanè spes erat, quæ portenderet fore omnia in dies Catholicæ Religioni & Reipub. meliora. incredibile erat optimi Principis desiderium. Nam omnia, quæ quinquaginta fere annorum spatio bellis civilibus afflicta, multa (vt ferebat lex necessitatis) & præsidia amiserant stabilitatis suæ & ornamenta dignitatis, optimis legibus vincire & pristino splendori restituere mirum in modum studebat. *Ædificia Regia.* Taceo regia ædificia, & magnificas operum moles, quas partim Lutetiæ, partim ad Bellaqueum fontem, partim ad Sancti Germani exstruxit. Satius est ista silentio obvolvere quàm cursim ostentare, cùm præsertim alia sint præstantiora: sed tamen sagacissimum eius ingenium & insignem regni ornatum non obscurè demonstrant.

AT (ô Regina Christianissima) quid consolationis tibi, & vni-
37. versæ Galliæ futurum putem, dum singula tui coniugis ornamenta percurro, virtutes puta & susceptum

Catholicæ

Catholicæ religionis institutum, & regnum, & ingenij dotes atque divitias partim naturales, partim etiam supra naturam concessas divinitus, quarum nonnullas dixi, multas tacui, neque enim omnia percensere possum, & vni epistolæ committere, quæ pluribus consignanda sunt libris: nisi forte ingeniosissimum illum artificem imitarer, qui totam Homeri Iliadem in vnius nucis cortice exaravit, sed quod inquam solatium ex luctu tuus percipiet animus, cùm funestam illius iacturam cogitabit, in quem tot illustrium virtutum notæ, tot lumina, tot decora, tot cœli spes opesque vno veluti consensu confluxerant, nunc autem cum eo sepultæ iacent vniversæ?

Eliciet tamen hæc narratio (quanquam miserum est consolationis genus) suavem tui sacratissimi coniugis recordationem, obijciet oculis vivam & spirantem factorum imaginem, quæ à me quoquomodo sunt huius orationis expressa coloribus. Tu illam intuebere, tu sæpius ad eius aspectum ingemisces, & luctu atque gemitu tuos solabere cruciatus, quod amantissimis coniugibus con-

tingere solet, quæ, dum maritorum effigies mortuorum contemplantur, fletu & suspirijs suos satiant dolores. Vel eos etiam imitabere, qui, cùm in theatris præclara illustrissimorum virorum facinora, deinde mortes etiam audiunt & funera, collacrymantur suaviter, & quò flent vberiùs, eò magis intimis afficiuntur sensibus, atque ex fletu suas hauriunt voluptates. Videbis in hac tabula vivum Regem, quem requiris, viva enim eius est & immortalis imago, divinis animata coloribus, quæ cum mortui cadavere sepeliri & corrumpi nullo modo potest, atque ea longè illustrior est, quæ quadraginta dierum spatio, in aula regia, in lectulo funebri collocata, deinde curru bellico, in regali exequiarum pompa delata est. hæc animi, non corporis speciem exhibet, hæc vitam restituit mortuo. hæc iacturā resarsit præsentiæ, hæc in medijs ærumnis solatium præbet non contemnendum. Quod si acerbissimi casus in hac tua orbitate memoria tibi & Franciæ atque vniversæ Europæ gemitus exprimit miserabiles, nimirum eius quem lugemus im̄ortalitas, nomen

&

& egregia facinora commemorata solatium afferre tibi, Franciæ Europæq; debent. Calendis Iulij in D. Dionysij templo, quod Regum nostrorum sepulchris est destinatum, paludatus præco post glebam mortuo iniectam, ter lamentabili voce proclamavit, REX VIXIT. PRO EIVS ANIMA ORATE. Non dubito quin circumstantium omnium pectora effoderit; vt, si contentiori sono omnium Gallorum aures perculisset, potuerit inveteratum vulnus ad necem vsq; refricare: quod duobus ex Caroli Octavi prætoria cohorte viris mœrore mortui accidisse fertur, qui, cum magisterij virga frangeretur, repentino dolore exanimati sunt. Sed funestam vocem lenivit illa, quam eodem temporis vestigio idem præco ter, vt antea fecerat, emisit, VIVAT REX LVDOVICVS DECIMVSTERTIVS. Vivat sanè, vivat cœlo & terris charissimus. Vtinam illi longa annorum serie sæcula decurrant, sed audiat inter communis lætitiæ voces lubenter acclamari, VIVAT REX HENRICVS QVARTVS, Rex factis & regijs virtutibus immortalis, qui

Ceremoniæ in Regum exequijs.

intimum suorum amorem, hostium etiam conciliavit admirationem, qui longa sobolis posteritate, qui omnium sæculorum memoria vigebit.

Mors Regia

38. HAbes, Regina Christianissima, tria consolationis capita a nobis iam explicata. Sequitur totius Tragœdiæ catastrophe. Mors Augustissimi Regis, de qua mihi, quod antea sum pollicitus, vt de ceteris dicendum est. siquidem & admiratione non caret. Sed vnde mihi exordium? vnde etiam epilogus? Obversatur ante oculos in ipso orationis limine crudelissimæ mortis horribilis effigies, quæ minimè Christianissimum Regem decebat. video principem optimum ferali parricidio perfidiosissimè sublatum, animam præter fatum cum sangvine exhalantem, quæ dum conor scribere, nescio quo pacto funestissimorum prodigiorum agmen volitat ante oculos, & mentem timore confundit. Proh! fidem numinum! REX Christianiss. mansvetiss. sapientiss. à teterrima furia victimario cultro traijcitur Lutetiæ,

In vrbe regia, in luce imperij, in arce terrarum, in medio triumphorum. Percutitur antequam subveniri possit, suffocatur antequam vocem emittat, & vita regij sangvinis vndis demersa priùs opprimitur quàm vxorem, liberos, amicos, populum denique sibi charissimum supremo impertiatur alloquio. Morare perfidiosissime furcifer, quid egisti? aut quid acturus es? Tùne ferrum diriges in Christum Domini? tu cor illius feries, qui omnium non modò Christianorum, sed Ethnicorum, sed extremæ Barbariæ cor animumque suis sibi virtutibus devinxit? Quid paras, dementissime nebulo? non vnius regis, sed vniversæ Europæ cor eadem sica transverberabis. Exuisti animum hominis, feram induisti. Vrsus es aut crudelis Rhinoceros? Cur enim solus eum odisses, quem omnes amant & venerantur? Cur ei vitam adimeres, cuius omnes vita sancire vellent immortalitatem? Num verò ex inferorum faucibus erupit consceleratissimus Dæmon ex eorum numero, qui infesta rabie instincti stridunt dentibus, & in cœlum profani oris eructant maledicta? Is est, *Reges Christi Domini.*

Franciscus Guisius.

credo, qui Poltrotium municipem tuum impulit, vt in Franciscum Guisium generosissimum, eundemque bellicosissimum principem, Catholicæ religionis columen, mortiferas glandes sclopi displosione emitteret, quem tamen parricidio sublatum, erga numen pietas, erga principem fides, erga communem patriam amor singularis, immortalitati consecravit. Is ipse est, qui superioribus annis in Gallia Narbonensi energumenæ mulieris ore, quod obsederat, insolétiùs prædicabat, se pestiferum hæreticæ perversitatis semen sparsisse per Franciam, se cum religione Catholica, mentem bonam pudoremque contrivisse, vastitate, cædibus, incendijs passim operatum. Is nimirum tuum nunc corpus animat, rapit, agitat. Nónne etiam te furialis caterua totum circumsedit? in pectus irrepsit, inflammavit animum, pulmones distendit, & lethale brachium armavit, quod in latus regium vibrares? Sed tamen audebis patrare quod moliris? Tantum regem contrucidare, regem Galliæ, regum regem etiam in amicorum complexu contrucidare? luce & palàm in omnium

Dæmon author hæreseon Lutheri & Calvini.

conspectu, in sella curuli! Heu me miserum! Video currum constitisse. O currus infelix, quid constitisti, & hac via, hoc vestigio, hoc loco tam præcipiti, tam periculoso? Nescis te pretiosissimum pondus gestare, Henricum Magnum Genium Galliæ, Patrem Francorum, decus regum, mundi miraculum: Ne quæso, ne longiorem moram trahe, in ea præsertim sede, in qua latet impurus latro, & horribilis facies calamitatis. Progredere auriga, miser cessator auriga progredere, insta voce & flagello! Et vos equi generosissimi, currum trahite, volvite; rapite clementissimum dominum, dum potestis, ex mortis faucibus, expedite! fugite, currite, ne per desidiam vestram liceat huic portento teterrimum virus afflare! En vt spectat principem perfidus insidiator, vt designat oculis ad cædem, vt subodoratur ferox bellua. iam insultabit, iam rapiet spiritum, iam sparget sangvinem, quo Regis vitam & miserrimam simul Franciam obruat. O moram! O segnitiem! Actum est, irruit, percussit, interfecit! O Princeps Augustissime, ideòne tam feliciter vixeras, vt post an-

Vixit annos 57.

num vitæ tuæ LVII. tam miſerabiliter occumberes ? Ideóne tot prodigijs ad regiam evectus fueras dignitatem ; ideo ex infinitis ereptus periculis, ideo ex tot conflictibus incolumis evaſeras, vt te his funeribus reſervares ? Te ternæ conſertis agminibus ſigniſque collatis celebres pugnæ, te trecentæ locorum obſidiones, te quinque & triginta armorum proſperæ concurſiones, te quatuòr ſupra centum prœlia, te glandium miſsiliumque globulorum concitatæ grandines, te diſtricti mucrones, te omnia tormenta bellorum, te hoſtium foſſæ, aggeres, inſidiæ, toties ſaluum, toties victorem dimiſerant, vt ſpurciſsimus tenebrio furiali ſica confoderet, vt inter principes, inter regium ſatellicium animam exhalares, vt de vitæ ſtatione, tam prodigioſa, tam repentina, tam inſperata morte diſcederes, ea inquam morte, quæ Chriſtianis omnibus horribilis eſt, quam communis mater Eccleſia quotidianis precibus deprecari ſolet dum conſtanter orat; *A ſubitanea & improviſa morte libera nos Domine*.

39. Hic ego (Regina Chriſtianiſsima),

ma) toto corpore contremisco, hîc in medijs lachrymis exarescit calamus, aptior credo ad chartam ferali atramento funestandam, quam ad exarandas consolationis notas. Hæc enim noua mortis species terret oculos, qua nihil horribilius video; Nam si miserum mortalem deprehendat grauioris sceleris nexibus irretitum, latiùs serpit in infinitum malum. Quis verò tantam pestem oculis non refugiat? non respuat auribus? animo non aspernetur, quam ne vastus quidem lachrymarum oceanus possit eluere? vbi tum consolationi locus? vbi doloris lenimenta, cùm de salutis æternæ præsidijs est desperatum? Fortis erat Dauid si quisquam alius, sed tamen cùm Absolonem filium accepisset lethali conscientiæ vulnere labefactatum discessisse ex hac vita, miserrimi adolescentis fatum reuoluit animo, etiam tum pubescentes infelicis victoriæ laureas decutit, lamentatur, ingemiscit, lessum canit omnino miserabilem. *Absalon fili mi, fili mi Absalon! Quis mihi tribuat vt ego moriar pro te, Absalon fili mi, fili mi Absalon!* Ita clementissimus pater omnium iniuria- *Reg. lib. 2. c. 18* *Absalon.*

rum

rum oblitus, vel sui cruoris pretio charissimam sobolem liberasset, quam furiali parricidio voluntas armata devoluerat in inferorum fauces. Scio equidem (Regina Augustissima) tibi ceterisque amantissimis civibus de Christianissimi Regis salute spes animis insidêre, quæ sint omnium optimæ: neque enim credibile est hunc extremum velut actum à Deo fuisse neglectum, in illo principe, cuius antea vita tot ornamentis effulserat, quot cœlum stellis. Sed tamen vt tuta quæque solent amantes pertimescere, ita sunt suspicacis ingenij. te, quod sæpius facis, cogitantem nonnihil commovet mortis genus, qui quidem sensus tibi cum multis communis est, quorum mihi querelas audire videor his verbis expressas; Esto, Moriendum fuit homini, quis negat? sed moriendum feliciùs. Habet has nascendi & moriendi vices humana conditio. Detur hoc humanitati, Mortem omnibus natura proposuit, fatemur: sed crudelitatem mortis felicitas propulsare solet. Poterat mori suo fato, poterat in lectulo, poterat affecta iam ætate componi placidiùs. saltem

Querelæ Civium in morte Regis.

si cœlestibus præsidijs fuisset armatus, si Ecclesiæ munitus sacramentis, si morientes oculos Regina coniux clausisset, si dulces liberorum animulæ excepissent spiritum, tolerabiliora forent omnia, sed mortis genus ipsa morte acerbius est, & nos mœrore pariter opprimit & metu. Hæ sunt bonorum omnium querimoniæ, & verendum fortasse, ne detrectandi caussam, partim imperitis, partim etiam malè affectis hominibus eadem ratio dederit, qui hoc fatum flagitij pœnam sunt interpretati. Quorum in diuini iudicij disquisitione temeritatem, si vis rationis semel compresserit, teque & omnes bonos ad mentis æquitatem reuocârit, svauissimum consolationis nepenthes in hac luctus acerbitate videbor propinasse.

40. HOc igitur in primis ratum habeatur, dum permisit Deus, par est nos eius morem gerere voluntati, quæ recta est & sapiens, quæ ex hoc etiam casu vtilitatem aliquam elicere, & defuncti manes clementer accipere potest. Non est DEVS,

non

non est auctor sceleris, non est percussoris impulsor, vt detestabilis vox Calvini asserit, immo maleficium tanquam suis legibus contrarium detestatur, & cædem omnem prohibet, tum præsertim quæ illis infertur, a quibus huius lucis vsuram accepimus, aut quæ in communes Reipub. parentes, quales sunt reges, quos summa observantia coli divina & humana iura voluerunt, perpetratur. Hoc est enim facinus execrabile atque omni parricidio atrocius, quo Regia Maiestas, quo Divinum numen, quo sanctissimæ religiones inexpiabili violantur audacia. Poterat DEVS absoluta & vniversali potestate tantam pestem avertere, sicut & omnia quæ quotidie admittuntur scelera: poterat principem, quem ex tot capitis discriminibus antea eripuerat, conservare: poterat fanatici lycanthropi vincire manus, nec dubium est, quin cœlesti afflatu sæpe retardarit, quin impeditam scelere conscientiam perstrinxerit, quin eam quam ordiebatur telam plerumq; resciderit, cum ipse antea Parisijs Regi insidiaretur. Sed cum tanquam alterum Iudam in suscep-

to semel consilio pervicacem cerneret, permisit quod antea Iudæ, vt libertate voluntatis vteretur & abuteretur, vt mortem alteri inferendo scelestus ille funestæ mortis laqueos indueret. Nunc verò hoc ad Divinam sapientiam attinet, vt quod semel admissum est malum, in maius bonum cedat: hoc enim sæpissimè præstare solet, neque tot labes vnquam malorum videret Iesus, nisi ad gloriam & vtilitatem beatorum fieri permitteret Deus. Poterat Iudæos impedire quo minus Christo violentas manus inferrent: & certè quantum Divina lex ferebat salva arbitrij voluntate eos & monitis & minis non semel avocavit, sed tandem permisit vt conceptum animo scelus erumperet in lucem, vt se innocentis sangvine contaminarent, & eo parricidio illigarentur, quo solo omnia crimina complexa esse videntur. Quid enim aliud erat quàm rerum omnium parentem & conditorem Deum contrucidare? permisit tamen, eo consilio, vt in humanam salutem converteret. Hæc erit igitur magna & salutaris in rebus adversis consolatio, si quicquid acciderit, DEI

permissu

permissu accidisse, & quicquid permiserit, hoc ad vtilitatem nostram divinitus concessum consideremus. Si modò æquiore simus animo, & inter ventos & procellas, inter insana concitatis fluctibus maria, liberi arbitrij clauum tenere, & ratione in puppi confidente feliciter navigare velimus.

Mors repentina non est damnationis argumentum.
Iobi amici iniqui iudices.

41. Alterum est ex his funestis atque insperatis mortibus non esse continuò capiendum infelicis exitij argumentum. Neque enim calamitates, quæ accidũt humanit⁹, sunt semper sceleris aut flagitij notæ, quod Iobi amici imprudenter suspicabantur. Neque tranquilla mors salutis certissimum indicium, neque res secundæ perpetuæ comites sunt probitatis. Multi miserabiliter occidunt, quos beatitudo cœlestis excipit: multi honestè moriuntur, qui inferorum flammis sunt addicti.

Lazarus.

Lazarus quidem humi cubans atque omni destitutus præsidio, tame, penuria, vlceribus & reliquo corporis cruciatu diu colluctantem spiritum exhalavit, & soluta corporis compagibus anima, in

Abrahami

Abrahami ſinum, in quo beati omnes conquieſcunt, delata eſt. At dives helluo decumbebat in molli lectulo, purpura & attalicis veſtibus conſtrato, magnis copijs affluens, magna medicorum, magna amicorum atque ſervorum ſtipatus frequentia, cùm impuram animam in inferorum voragines præcipitandam evomuit. Quam multos fuiſſe illis temporibus qui hunc in morte felicem, illum miſerum exiſtimarent, quam multos deceptos arbitramur? *Epulo.*

Miphiboſeth Saulis regis filius à domeſticis latronibus, cùm meridiaret in lecto, eſt interfectus. David innocentem declaravit, & percuſſores, qui ſe magnam delato mortui capite gratiam inituros ſperabant, extremo affecit ſupplicio. *Miphiboſeth.* *2. Reg. 4. 11*

Fulco Rex Hieroſolymorum, cùm leporem venaretur, equo lapſus eſt, eiuſque pedibus conculcatus egit animam. Iozias omnium regum Iudæ (Davidem ſemper excipio) pietate, ſanctimonia, libertate, & ceteris virtutibus facilè princeps cùm divino amore inſtinctus Nechao AEgyptiorum regi *Fulco* *Rob. Abb. in Chron.* *Iozias 2. Par. 35.*

cum exercitu occurrisset, vt latronem alienos agros infesta manu diripientem comprimeret, inopinato sagittæ ictu vulneratus in castris mortuus est. Quæ quidem mors tam funesta bonos omnes, tum præsertim Ieremiam contristavit, luctúque & lachrymis confecit. Quis verò existimasset tantum regem tàm lamentabili facto periturum? D. Ludovicus annum agens quinquagesimum septimum (ea ætate erat noster Henricus) in ora Africæ, in medio exercitus quem pestis populabatur, exstinctus est. Generosam expeditionem vir sanctus Dei caussa susceperat, & in Dei causa spiritum effudit, non sine multorum querela, qui aut raptum citius, aut miserabili morbo confectum, aut in media Barbaria mortuum deplorarent. Egillus Rex Gothorum, princeps optimus, à furiali tauro, quem facinorosi, & licentia depravati populares, qui legum severitatem ferre non poterant, emiserunt, crudeliter necatus est. Malcomus primus Rex Scottorum postquam multa & præclara in toga atque otio iustitiæ specimina edidisset, noctu cùm regnum lustraret,

D. Ludovicus. Gaguin. & Ionvill. in eius vita.

Ioan. Magnus l. 8. c. 13.

Hector Boët. l. 11.

ret, suffocatus. Quod si parva cum magnis liceat componere. Anno M. D. LXXIV. Coloniæ domesticus quispiam, qui de mentis exierat potestate, tanta celeritate vibravit sicam, vt vno temporis momento tria collegij nostri capita conficeret, P. Rectorem virum integerrimum, P. Leonardum Ressellium non minus vitæ probitate quàm Theologiæ scientia clarum, Tertium denique morum sanctimonia non vulgari. Hic verò Romæ P. Ioannes Maldonatus, cuius virtutem & eruditionem non potest Gallia non recordari, cùm leniusculè, vt ipse arbitrabatur, ægrotans decubuisset in lectulo, à nosocomio, qui hominem ad paratam excitabat cœnulam, inventus est mortuus. Leodij administer Ecclesiæ, vir innocens, cùm oraret in Ecclesia, fulmine ictus expiravit.

Rector collegij Coloniensis.

Ioan. Maldonatus.

Sacerdos quidam.

42. REpentinæ planè mortes, & vt videri solet miserandæ, quarum tamen improvisus turbo conscientiam scelere constrictam, & destinatum inferorum supplicium minimè arguit. Dicam plenius si hæc mortis

 plaga

plaga in sceleris alicuius pœnam fuisset invsta divinitus, quod plerumque accidit, non tamen eos continuò, qui tam tristi subiacerent fato, in æternæ mortis laqueos compingeret. AEterna momentaneis aliquando supplicijs commutat DEVS, & quasi mitissimus parens castigat liberos, quos ab interitu cupit ereptos. *Oza.* OZA vir in Davidis satellitio non ignobilis, nutantem arcam, cùm Hierosolymam triumphali curru veheretur, obiectis manibus fulcire tentabat, cùm repente tactus est de cœlo. In Prophetam virum DEI (sic enim communi prophetarum ore vocabantur) cùm cibum iniussu Dei sumpsisset, eductum è sylva leonem Domini manus *Ananias & Saphira.* armavit, à quo est interfectus. Ananiam & Saphiram, Christo primùm initiatos, repentina vox Petri quasi fulmen in delicti expiationem perculit. Quorum animos æternis supplicijs hac pœna subductos bona pars Theologorum sentit. Neq; enim credibile est Oziam, quód sacra profanis manibus, non mentis aliqua pravitate, sed ipso pietatis ardore attigisset, horribili geminatæ mortis ictu

fuisse

fuisse traiectum à DEO. Quòd verò prophetam non destinasset inferis, vel ex eo apparet, quòd eius asellum vivum & incolumem, & suffocatum cadaver idem qui confecerat leo custodit, donec efferatur in sepulturam. Vterque leniori supplicio sempiternos cruciatus expiavit. Quid igitur si emissus è solitudinibus leo Regem nostrum non secus ac illum Prophetam interemisset; si cervus inter venandum ramoso cornu impetitum traiecisset, quod Imperatori Basilio contigisse memorant; si eductus ex latebris vrsus Lutetiam involasset, & eo ipso loco lacerasset, quo à crudeliori fera est trucidatus, (tales Elisei vrsos ferunt, qui duos supra quadraginta pueros, quòd procacibus dicterijs incesserent senem, absumpserunt) clariùs quidem fuisset divinæ vltionis indicium, minimè tamen salutis ratio desperata. Solet enim hoc fatum probis cum improbis esse commune, neque infelicem animæ arguit statum, nisi fortè quempiam in ipso flagrantis sceleris concursu Divinæ vindictæ feriat telum. Tunc enim nulla salutis spes relinquitur, vbi conscientiæ fa-

Basilius Imperator à cervo occisus.

Vrsi occidunt 42. pueros in Prophetã procaces.

cibus obſeſſus ex huius corporis ergaſtulo diſcedit animus. Talis fuit Dathani & Abironis exitus, quos in Moyſem perduelli animo obfirmatos hiatu diſcedens terra miſerabiliter abſorpſit: Talis mors Abſalonis quem maieſtatis pertinacem reum feralis haſta confixit: Tale quinquaginta ſatellitum fatum, quos Heliæ indigniſsimam necem molientes cœlum flammarum globis armatum devoravit: Tale fuit Hebræi hominis exitium, quem cum Madianita meretrice vindex traiecit gladius, & lectulum genialem miſcuit cum funebri: Idem ipſe mortis laqueus gladiatores monamachos irretit, qui, priuſquam reſipiſcere liceat, lethali vulnere opprimuntur in campo. Eum enim retinent animum, cum quo deſcenderunt in arenam, cruoris ardentem ſiti & vltricibus furijs in Divinam legem armatum, quem cùm pœnitentia nondum exuerint, ex huius vitæ ſtatione diſcedunt ſontes animæ, triſtes inferorum victimæ, quarum mors ne cruento quidem lachrymarum imbre poſſet expiari. At verò vbi indifferens eſt actio vt quies & ambulatio, reſtat aliqua ſpes

Dathan Abiron nu. 12.3.

Abſalon.

Quinquagenarius.

Monomachi.

ſpes ſalutis, etiamſi mors, quod ſuperioribus patuit exemplis, divinitus eſſet illata.

43. TVm Deus, qui repentina cæde oppreſsis benignè ſubvenire ſolet, his eodem temporis veſtigio ſui cognitionē & contractum ex peccatis dolorem impertitur, vt in ipſo ſilentio veniam ſæpe flagitent & conſequantur. Magna igitur ſpes me tenet, clementiſsimum patrem, qui Regem tam nefaria cæde violari permiſit, eidē ipſi in extremo vitæ curriculo ea dediſſe ſalutis ſubſidia, quæ à ſacroſanctis Eccleſiæ myſterijs potuiſſet exſpectare. Servavit hunc animum in quem tot ornamenta congeſſerat, & in beatorum domicilio collocavit. Et quia præſentiſſimum eſt iſtud conſolationis Alexipharmacum, quod Tibi & Galliæ in his miſeriarum incendijs adhiberi poteſt; nitar ego vt potero ea ſigna colligere, quæ hanc aſſertionem probabilem reddant. Addam quoque non obſcura, quæ in Rege eluxerunt æternæ felicitatis indicia, nonnullas item ſubijciam ratio-

nes propter quas DEVS atrocissimum facinus patrari permiserit,

Primum indicium à clementia.

44. PRimum mihi indicium erit singularis eius clementia, quæ vt beatorum propria virtus est, ita crudelitas insignis est nota futuræ damnationis. Quòd si Divina bonitas hac ipsa mansvetudine tantopere delectatur, si eius insignia heroïbus illis Moysi, Davidi, & ceteris impressit, si peculiarem illi mercedem esse voluit; si Christus ipsamet clementiam ita commendatam habuit vt inter octo beatitudines numeraret; si denique principi nostro huius virtutis ornamenta plena (quod aiunt) indulsit manu, vt non tantùm mansvetus, sed omnibus vexillum sustulerit benignitatis, an credibile esset clementem Regis animum in eo discrimine à Deo fuisse destitutum, quo promptior misericordia esse debuerat?

Moyses clemeniss. Nu. 11. 13. David Psal. 121. 1. Beati mites, Math. 5.

Secundum á cœlestib' vitæ miraculis.

Secundum mihi signum, divina quæ in eo extiterunt prodigia, præferunt: Cur enim à pueritia illum conservavit Deus? Cur imperio præfecit? & quod maius est, cur ex erroris caligine ad cœlestis auram

auram luminis evocavit? num vt perderet? num vt ſupremo vitæ diſcrimine deſertum pateretur? num vt eius naufragium lentus in portu ſpectaret? non eſt credibile. Tertium eſt ex egregijs operibus, quæ ad Eccleſiæ propagationem patravit divinitus, cùm aut Hæreticos reduxit ad fidem; aut religionis Catholicæ, Apoſtolicæ & Romanæ cultum in ſexcentis pœne locis ſepultum excitavit: munera planè cœleſtia, quibus ſua præmia debebantur de cœlo. Eſt enim DEVS non modò in diſtribuendis, ſed etiam in coronandis cœleſtibus donis vbique liberalis. Talenta largitur ſuis vt negotientur, fortunatam deinde negotiationem geminatis remuneratur cõmodis. Qui igitur fieri poſſet, vt cœli arbiter, omnium quibus ante meruerat pietatis officiorum oblitus, Regem in Eccleſiam beneficum calamitati ſempiternæ devoveret? *Tertium ab egregijs facinorib⁹*

45. QVartum eſt à precibus, quæ dum viveret primùm in Gallia, cùm à Catholicis omnibus, tum eccleſiaſticis & religioſis ordi- *Quartum à ſupplicatione.*

nibus, cum ieiunijs, vigilijs, corporis afflictationibus, & cetero Christianæ pietatis instrumento, fusæ sunt. In quas pari studio conspirarunt exteri, qui se Christianissimæ Maiestati addixerant. Hæc verò societas quot orbis terrarum locis sparsa est, in Italia, in Germania, in Polonia, in ceteris Septentrionalibus plagis, in extremis Europæ finibus, tum Constantinopoli, tum alibi vbicunque novi & veteres mundi patent, sexcenta sacrificiorum millia cum infinitis orationibus religiosisque laboribus pro defuncto obtulit. Iapones, Sinæ, Indi Orientales, Malaça, Goa, Insulæ Philippinæ, Indi Occidentales, Brasilia, Mexicum, Peruum, & vicinæ Insulæ pro Rege orarunt, & Henrici Quarti Galliæ & Navarræ Regis Societatis Iesu patroni & fundatoris bene meriti nomen audivere. Omnes sublatis in cœlum manibus divinam clementiam pro eodem flagitarunt: Atque ijs quidem titulis singuli sacerdotes novem sacra piacularia, ceteri fratres eadem mensura supplicationes pro Christianiss. Rege huius ordinis parente dedicarunt. Præterea scio

permultos

permultos Romæ & alijs in locis pro eius incolumitate ſtatas preces & vota concepiſſe, quæ ſingulis hebdomadis perſolverent. Vnus multorum inſtar erit P. Benedictus Pererius Hiſpanus, quem ex ſcriptis vniverſus orbis Chriſtianus agnovit: Hic nullam præterfluere hebdomadam ſinebat, qua non pro Chriſtianiſsimo Rege rem divinam faceret; Ceteri nunquam ſine eiuſdem mentione pro altari operabantur. Vltimo loco preces beatorum numero, quas omnium optimas, eaſdemque maximæ apud Deum auctoritatis eſſe conſtat.

P. Benedictus Pererius.

46. QVis verò non credat inter tot ſupplices, quos Gallia, quos exteræ nationes, quos cœlum terraque ſuggeſsit, quampluri-mos fuiſſe, quib⁹ aures potētiſsimi regis benignæ patuerunt, cuius mos eſt bonorum votis per omnia obſecundare? Quis non putet eos miſericordiam Dei, ei præſertim conciliaſſe, qui clemens in omnes, in Eccleſiam beneficus, & tot cœleſtibus donis antea fuerat cumulatus? Quis dubitet eos impetraſſe feli-

cem

cem mortalis vitæ periodon,& in fauciato pectore fauciatum dolore animum in hoc præcipuè mortis momento, vt corporis compagibus liber spiritus è terris ad cœlum, è morte ad vitam, è regno Galliæ in regnum DEI comigraret? Credibile, esset Dei, clementissimi patris omnium precibus aures occlusas fuisse? Credibile, inquam, irritas fuisse sanctorum orationes, qui privatim & publicè in adyto militantis & triumphantis Ecclesiæ eò ardentiùs orarunt, quò clariùs huius mortalis vitæ difficultates intuebantur? Non credo, non suspicor: aliud ratio, aliud Christiana svadet pietas. Ego cum tuæ Maiestatis & totius Galliæ venia de sensu meo loquar: non puto quin Beatus P. Ignatius Loyola municipem suum iuverit, vt Navarrus; & eò promptiùs quòd hanc societatem, cuius primùm Lutetiæ iecerat fundamenta, tot locis Galliæ Rex Christianissimus constituerit, & imensis sibi adstrinxerit beneficijs. Nullum mihi ijsdem de causis de Beato P. Xauerio, qui nouum orbem Evangelij radijs illustravit, dubium relinquitur. Quantò minùs de

B.P. Ignatius Loyola.

B P. Xauerius.

te

te Ludovice (Princeps Sanctiſsime) qui olim clauum Franciæ feliciter tenuiſti, & ad quadringenteſimum ferè annum ſangvinem tuum in Henrico noſtro propagaſti, quantò inquam minùs de te licet dubitare? Tu cùm in æternæ felicitatis ſpeculo, quò patent omnia, ſupremum tui floſculi cerneres periculum, cùm Lutetiam tuam ex cœleſti arce proſpectares, cùm pridie funeſtas Idus pardùm illum ferro & rabie armatum circa regium currum volitantem videres, qui nepotis tui cruori rabidis faucibus inhiabat, qui fatalem mucronem acuebat, qui brachium ad ictum iam exerebat, exclamaſti credo ad DEI tribunal; Ignoſce Domine, Ignoſce meo ſangvini ſ ſaltem ſi corpus principis hoc parricidio fœdari permittis, ſerva quem potes animum; extremum lumen impertire vt ſe agnoſcat, vt te videat, vt tibi ſupplicet, vt tuam miſericordiam ſua ſponte ſemper incitatam moveat, vt de huius vitæ ſtatione aſpirante tui favoris fide diſcedat. *S. Ludovicus.*

47. VTinam (parens diviniſsime) nepoti tuo vitam prorogaſſes,

ſes, vtinam viveret & merita regiæ virtutis augeret in terris! Quod ſi Franciæ noxas alicuius cruore elvi oportebat; vtinam is ipſe, qui hæc ſcribit, qui lamentatur, qui tuam opem invocat, huic ſacrificio fuiſſet deſtinatus! Certè mutata veſte ſediſſet in curru ſubdititia pro tuo filio victima, ferrum excepiſſet corpore, ſangvinem & quicquid ſupereſt vitæ pro Rege, pro patria, pro ſua ſalute exhauſiſſet, fuiſſem tunc immortali affectus beneficio, fuiſſet regius ille è vita exceſſus, qui regem, & tantum regem ſervaſſet: fuiſſet hic feralis currus honoris ſedes, & mors ipſa, glorioſus ad felicitatem aditus. O Princeps optime, cui fata immortalitatem debeant, hoccine modo, hoc loco, hoc tempore ſpiritum & ſangvinem profudiſti! Sed vbi ſum? quid loquor? quem lugeo? quem alloquor? Quis me æſtus animi abſtraxit à ſenſib9? Romæ nimirum non ſum, vbi lamentari me exiſtimabam, Pariſijs ſum, quò me mearum cogitationum, amoris mei & doloris æſtus abripuit? Aſpicio infamem viæ ferrariæ locum; video conſceleratum parricidam! Proh imanis bellua!

sua (iam perculit, iam venenum instillavit, iam deterbuit. Capta est, sed serius quam oportuit. Heu currus aureis lilijs conspersus, versus est in lectum funebrem ? En qui cum Rege colloquebantur principes, en qui sedentes in equis viuum comitabantur, nunc cruentum cadaver ipsi pœne exanimati prosequuntur. Tota ad huius mortis famam fremit Lutetia, hæret, obstupescit, & quæ antea omnibus gaudijs incedebat, tota consedit in horribilis faciem calamitatis. Heu me miserum (video infelicissimum spectaculum, video Henricum Magnum benignitatis & clementiæ vivam olim & spirantem imaginem, lethali vulnere confectum, Quæ plaga? quis ictus ? quæ vis cruoris, vt currus antea triumphali purpura constratus, sangvine nunc perluitur (En friget, en pallet, en lucidus color Regios vultus obsedit, totus est in morte. Refert tamen ad cœlum langventes oculos, Deum credo oculis alloquitur, nam vocem copia sangvinis intercluſit. Ego interim clementissimum dominum supremum alloquor, complector exangvem, Regias manus deosculor,

lor, errantem ſpiritum colligo, ſi fortè eius mortem accipiam, aut in eum animum amoris abundantia transfundam meum. Ploro, imploro, cœleſtes omnes teſtor & obteſtor. Tu DEVS Opt. Max. miſerere, ſuſcipe Regalem animum, qui afflictam olim Eccleſiam ſuo ſuſcepit ſinu, & fidem ſexcentis locis propagavit, ſentiat fructum crucis, qui crucis vexillum in media Barbaria ſuſtulit; Experiatur clementem Deum, qui fuit erga omnes manſvetus. Sed iam mihi ſum redditus, iam ex hac iactatione ad priſtinum orationis curſum redeo, & in quartum optimæ ſpei ſignum tanta quanta poteſt eſſe in his rebus fiducia aſſevero, Deum cœleſtium, mortaliumque precibus huius principis ſalutem condonaſſe, vt ex hac vita ad hæreditatem filiorum Dei capiendam diſcederet.

Quintum ſignum ab optimis conſilijs.

48. QVintum, quod certam ſpem præfert beatitudinis, ductum eſt ab optimis cõſilijs, quæ Rex paulò ante mortem agitabat animo, quod ego ex graviſsimorum hominum teſtimonio, qui rem totam compererant,

pererant, rescivi. P. Cottonus Regiæ maiestatis seruus fidelissimus, quem publicæ calamitatis turbo priuatis doloribus afflixit, quique lubenter pro domino, quem sæpe devoverat, spiritum exhausisset, plura quàm ego ipse, cognovit. Cupiebat serió omnes in rerum administratione regni errores emendare, & regijs se virtutibus in dies etiam atque etiam excolere. Nam quod ad exercitum attinet quem instruxerat (quoniam multis fortasse ansam præbuit liberiùs obloquendi, quasi ipse Hæreticos in damnum Ecclesiæ Catholicæ suis copijs iuvare statuisset) scio, Regem in eo non modò sana mente, sed etiam prudenti consilio fuisse, vt omnia in amplificationem fidei cederent, cessissentque, si digna fuisset Europa quæ admirabiles triumphos spectaret. Perspexi ego ex litteris quas Romam miserat, quæ iam acta essent cum Electoribus Imperij, & quid ad Reip. vtilitatem moliretur. At eorum nemo, quorum iudicia præceps volvit temeritas, principis arcana & regij pectoris intimos sensus delibaverat. Ille interim rerum eventus spectabat matu-

Eius exercitus.

rabatque, hoc regib⁹ commune ratus, vt cùm benè fecerint, malè audiant Hæc tam salutaria cogitata, quæ ingesta fuerant divinitùs, animum ad DEI misericordiam excipiendam in his præsertim mortis angustijs comparabant. Sextum mihi indicium vltimi pietatis sensus, qui mortem præcesserunt, suppeditant. Nam tertio Idus Maias, qui dies inaugurationi tuæ consecratus, fatalem illum antecessit, cùm sacrosanctis mysterijs interesset, visus est redintegrato fletu collacrymari, quod inter ceteros animadvertit Nuncius Apostolicus, & tam dulci spectaculo exhilaratus continuò ad Christianiss. Regem misit, qui ei ob singularem religionem gratularetur. Eadem luce cùm ingentem populi frequentiam cerneret, quæ ad solemnes pompas videndi desiderio confluxerat; Hæc est (inquit) supremi iudicij facies: enim verò si Christus nunc orbis terrarum iudex adventaret, felices nimirum illi qui parati Domino occurrerent. At eo ipso die quo est interfectus, mâne, tracto ad se lectuli in quo iacebat Conopeo, ter singulari fervore preces fudit, tum

Sextum ab vltimis pietatis sensibus.

In sacro sanctis mysterijs.

In verbis.

tam præter solitas orationes in musæo per semihoram magno cum pietatis sensu oravit, quasi mortem iam inpendentem præsagiret. Et hæc quidem vir integerrimus, qui Regem latebat, oculatus testis vidit & detulit. Præterea cùm egrederetur è basilica, & se ad fatale iter in quo percussus est accingeret, salutari se crucis signo quasi adversùs præsens periculum munivit. *In egressu è Basilica.* Illustrissimi proceres Espernonius & Montbazonius cum cæteris qui in eodem curru cum Rege sedebant, viderunt defixis in cœlum oculis, vt Deum (quem voce iam lethali plaga confossus implorare non poterat) invocaret animo. Quæ quidem omnia fidem faciunt magnæ ad Dei misericordiam in hoc vitæ discrimine demerendam propensionis.

49. VLtimum signum præferunt ea quæ Regis mortem præter hominum iudicia & vsitatum rerum humanarum cursum sunt consequuta, Admirabilis nempe Principum concordia versa in Ludovicum Principem, singulorum obsequia, diver- *Septimum signum ab eventis post mortem.*

 sorum

sorum antea studiorum consociatio, tam fida novi Regis renuntiatio, quam oraculorum regiorum Antistites, tuæ Maiestatis consiliarij, tum multi Principes, flos & lumen huius imperij quam primùm fieri curarunt, quam sapientissima Lutetiæ curia sua authoritate stabilivit. Hinc omnium ordinum, omnium vrbium, omnium denique hominum concors & fidelis obedientia. Quæ quidem omnia prodigijs sunt pœne similia, contra spem mortalium, contra Dæmonis consilia, qui hoc vno ictu regnum funditus evellere sperabat. Nec sanè coniecturæ deerant fundamenta. Quis enim sublato capite, funestam mortem corpori non suspicaretur? Quis divulsa membrorum compage exitialem ruinam non pertimesceret? Sed noverat Deus quid esset facturus,& fecit in defuncti Regis Filijque successoris gratiam, ex quo magnum est argumentum eius animum in beatorum domicilio esse collocatum, cui tantus cœlestium favor aspirârit, vt Regem nostrum non minùs in morte admirabilem haberemus, quàm antea fuerat in vita.

50. MAgna igitur Christo laus qui Tibi non obscura dedit signa, quibus aliquantulum respirare & acerbissimos cruciatus quibusdam solatiolis lenire possis; cum præsertim metus ille, qui te & omnes bonos in tam funesto & repentino casu non mediocriter angebat, singulari DEI benignitate fuerit discussus. Accedunt multorum fusæ querelæ & lamentationes, qui vltrò in tui doloris sese offerunt societatem. Vniversus orbis Christianus tantùm huius Principis mortem deplorat, quantùm antea vitam est admiratus. Sanctissimus Pater Paulus V. ad huius cladis nuncios expalluit, & illacrymavit primigenio Ecclesiæ filio, cuius princeps est, & pastor. Primus omnium ad expiandos defuncti manes rem Divinam fecit, deinde illi ad D. Petri in sacro purpuratorum patrum cosessu, operante pro altari Illustriss. Cardinali Rochefocaudo, præsente V. C. Breveo, Christianissimæ Maiestatis Legato, & Nobilium Gallorum comitatu, exequiarum pompam cum funebri laudatione instauravit. Eodem die in domo professa So- *Lachrymæ omnium.* *Summus Pontifex.* *Illustriß. Cardinalis Rochefocaudus.* *D. Breueus* *D. Esperonius.*

cietatis Iesu celebratum est sacrum, cum solemni officio quod defunctis exhiberi solet. Atque eodem in loco Deiparæ Virginis collegium, quod ex lectissimo omnium gentium flore compositum est atque conflatum, pias Henrico Magno sacravit inferias. Præcipua fuit Galliæ Nobilitatis cura, mirifica illustrissimorum procerum Espernoni, Comitis Candalensis, & fratris eius Marchionis Valetensis pietas, qui nihil funebris apparatus prætermiserunt, vt in defunctum observantiam, & in Ludovicum Regem, cui à prima eius ætate famulantur, suum testarentur studium. Conspirarunt in idem officium Lateranensis basilicæ Patres, qui Regem de suo collegio bene meritum funebri oratione & solitis mortuorum interijs honestarunt. Atque vt Romæ, sic etiam in Gallia noster hic ordo communem cum privata iactura pro virili parte luxit caamitatem, & Divinam misericordiam parenti optimo dominoque munificentissmo quibuscunque potuit precibus conciliavit. Hæc dolorum societas & summa obsequiorum consensio potest tuos minuere cruciatus,

tus,

tus. Quæ verò antea dicta sunt magnum habent momentum, quo te impellant, vt Divinæ voluntati, quæ tam funestum casum fieri permisit, sine vlla curiositate acquiescas. Fecerat planè Deus hunc Principem dignum, qui longam annorum seriem vivendo expleret, aut alio fato moreretur. Sed quando hoc tempore, hoc modo ex huius vitæ præsidio migrare voluit, non sunt eius iudicia curiosius discutienda, quorum sapientiam & iustitiam satius est nostræ mortalitati colere & admirari, quàm investigare obscuritatem. Præsentia videt DEVS & futura, vtrisque pro sua providentia consulit, & quicquid agit aut permittit, cum sapientia & æquitate agit & permittit. Tum verò omnia ad gloriam & vtilitatem beatornm dirigit. Cùm Cainus Deo non impediente fratris cruore impiaret manus; cùm sequentib⁹ omnium sæculorum curriculis boni viri ab improbis crudeliter vexarentur; cùm Christus Dominus cruci affigeretur; cùm Martyres Tyrannorum crudelitati destinati sexcentis supplicijs dilacerarentur, videbatur res ab omni ratione

aliena, quæ fortaſſe multos impellebat, vt cum Ethnicis dicerent Divinam providentiam abiecto rerum humanarum clavo obdormiſcere molliter ſempiternis delicijs affluentem, humana omnia cæco tumultu miſceri, & ad arbitrium libidinis quaſi furioſæ dominæ differri. Sed tamen Divina bonitas fortiſsimis militibus coronam & immortalem gloriam ex ignominia, ex afflictationibus, ex ærumnis comparabat, quod vel ex ijs honoribus, qui in Eccleſia militante Martyribus exhibentur, eſt compertum; ſed luce & palàm videbitur, cùm æternus ille triumphantis Eccleſiæ dies illuceſcet, & cùm patebunt ſingulorum conſcientiæ, cùm DEI iudicia luſtrabuntur ſole iuſtitiæ & reddet vnicuique quod ſuum eſt. Sed tamen quamvis tam inopinati rerum eventus ab humana intelligentia ſint remoti, licet aliquando ſine vitio curioſitatis ad docendos mortales ex ſacris monumentis cauſſas arceſſere.

51. PRima eſt vt Principes Divinæ iuſtitiæ verberibus in his terris afflicti

afflicti sempiternis eripiantur pœnis. Quòd si eos impunè in suorum scelerum & flagitiorum luto volutari permittat Deus, quod solet Ethnicis principib⁹ vel ijs, qui sunt extra Ecclesiam, contingere, magnum est argumentum atrocioribus supplicijs reseruari. Secunda est vt populum nimia lasciuientem licentia sublatis optimis regibus, quibus erat indignus, comprimat: Talibus enim minis Hebræos Deus frequenter terruit, & cùm non resipiscerent, perfecit.

Caussæ permissionis Diuinæ.

Prima Iustitia.

Et prima quidem caussa reges continet in officio, & modestiæ iustitiæque limitibus coërcet, dum sibi persuadent Diuinam iustitiam nemini parcere, nihil in hoc mundo, siue in altero, siue etiam in vtroque impunitum fore. Secunda populos informat ad pietatem, vt digni sint, quibus Deus concedat & conseruet optimos Imperatores, qui patrum, aut pastorum more sum̃a cum animi mansuetudine, cura, vigilantia Rempub. administrent. Tertia est vt lubricam rerum humanarum aleam, spes opesque mortalium incertas illustribus ante oculos subijciat exemplis, quæ nullis vm-

Secunda. Punitio populi.

Tertia documentum contra vanitatem.

 quam

quam sæculis defuerunt. Omitto vetera, ea tantùm commemoro quæ experti sumus. Anno M. D. LIX. Henricus Secundus in ludis, in triumphis, in communi hominum lætitia est interfectus. Huic non dissimile exemplum sub finem decimiquinti sæculi Lusitania suggessit, Anno M. CCCC. XCI. Alfonsus Ioannis II. Lusitaniæ Regis filius, annum agens decimumsextum, splendidissimi ingenij & summæ expectationis princeps, Isabellam Ferdinandi Hispaniarum Regis maiorem natu filiam duxit vxorem, cuius dos erat amplissima paternorum regnorum hæreditas. Celebrantur nuptiæ sexcentorum triumphorum apparatu, vbiq; ludi, Troiæ, equestres pugnæ, convivia, tantus autem erat luxus vt calones & mediastini in attalicis vestibus fulgerent, quibus subserica & holoserica vilioris videbantur pretij. Sed proh dolor! vix mensis erat septimus cum miser adolescens ad ripam Tagi fluminis in equo iuueniliter exultans excutitur, & capite lethali plaga obtrito datur ad terram, defertur in casam piscatoris quæ vix illum

In Genealogia Regum. Port. Duard. Nannez.

cum

cum duobus famulis caperet. Decumbit in ſtrametitia culcitra, ibi efflat animam. Accurrit Rex adoleſcentis pater, cum Regina matre: vident ſpectaculum miſerabile, verſas in lamentationes pompas, ſurgentem filij adoleſcentiam, virtutes opeſque quaſi naſcentes floſculos ſubito turbine decuſſas, infeſto tumulo ſepeliri omnia. Hæc adverſa fortunæ tela plerumq; immittit DEVS, vt ſapere diſcant mortales, nec in præmijs humanis ſpem ponant rerum ſuarum, ſed inter hos accedentes & recedentes temporis æſtus conſtantiam requirant æternitatis. Huius quoq; ſæculi voluentis initium funeſtum protulit exemplum, quod eo maiori ſtupore omnium perculit animos, quo minùs expectatum accidit. Quis enim vmquam dixiſſet, Principem quem tot bellorum pericula ſaluum & victorem dimiſerant, iam pacatis omnibus in hoc otio & tranquillitate, à nebulone interfectum iri? Quis auſus fuiſſet ſuſpicari diem illum, qui pridie Maias Idus illuxit, tam funeſto veſpere claudendum? quis cogitaret magnificentiſsima ſpectacula laſcivientis populi

puli lætitiam, ludos, pompas, triumphos, vestium armorumque apparatum, omne deniq; instrumentum, quod erat ad Regiam inaugurationem celebrandam comparatum, non modò extabescente iam die quasi ephemerum animal terminandum, sed post quadragesimum diem comitaturum exequias, vt ad D. Dionysij ædem regiam delatum cum supremo & inopinato luctu sepeliretur? Quod si tua Maiestas hoc turbine perculsa cœlestibus armis non restitisset, poterat sanè tibi vitam adimere, & quasi quodam mæroris fluctu obruere, si enim multorum animas præceps & insperata lætitia excussit, quod Chiloni Lacedemonio, & Rhodio Diagoræ contigisse accepimus: qui cum filios in ludis Olympicis victores complecterentur eodem loci & temporis vestigio sunt exanimati; quantò magis illud effecisset dolor naturæ adeó inimicus, nisi te Divina vis firmasset? Hæc effecit, vt non solùm adversùs sævientes procellas stares iucolumis, sed etiam magno & generoso animo Reipub. clauum administrares, atq; inter tot civilium motuum

Chilon. Plin. lib. 7. cap 32. 53. Diagoras. Gellius lib. 3. cap. 15.

tuum quæ impendere videbantur tempestates, saluam collocares in portu. Præclarum verò documentum, quo honorum voluptatumq; fragilitatem & ancipites rerum humanarum casus cognosceres, tum cœlestem opulentiam omni studio quæreres, fortuna suppeditavit. Hoc erat sapientissimi Regis præceptum, qui cùm res cogitationesq; hominum pleniùs haberet perspectas, & totius orbis divitias non aurificis statera, sed accuratissimo veritatis iudicio examinasset, exclamavit, *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Quam quidem vocem innumerabiles in magnæ fortunæ varietate Regum mortes declararunt. Sed miseri mortales ad hæc fortunæ fulgura nescio quo pacto hebescunt, non illustrantur, & quod oculis cernere refugiunt, hoc sibi postremum talis admoveri sentiunt, cùm ex offusa mortis caligine agnoscunt quod divinæ scientiæ lux aperire debuisset. Tandem suo discunt periculo omnia in his terris senescere, & mori; Nihil verò mortuos præter virtutem vitiumq; comitari. *Vanitas honorum* *Eccl. 1.1.*

52. Quarta

Quarta ad cautionem. 52. QVarta tandem caussa magni momenti præceptum continet, quod nos ad mortem omnibus horis impendentem instruit atque comparat. Hoc Christus Dominus æterna patris sapientia suis inculcabat sæpius, immo quotidie mortalibus inculcat, *Vigilate,* inquit, *quia nescitis,&c.* *Matth.25. 13.* Hac oratione dux fortissimus suos animat milites; Vigilate commilitones, cavete ne vobis in vigilia stantibus somnus obrepat. Mors enim facilè sopitos deprehendit, quæ siue clam, siue luce & palam latè vagatur per omnia, lustrat muros & stationes militum, munitissimas arces penetrat, & tum mucrone, tum naturali ossium duritia fores effringit, æquo denique pede pauperum tabernas, regumque turres discutit. Nullus ei ludus iucundior quàm si opprimat incautos, & in eorum pectus fatale telum intentet, qui nihil minus suspicati se totos sopori & segnitiæ tradiderunt, Cataphractorum satellitia, & densatas piliis acies contemnit, ita cæca est & importuna: quod in hoc casu manifestum fuit. Accessit enim ad currum in quo

regum

regum bellicosissimus vehebatur, sex illustrissimorum Ducum comitatu sept⁹, equitum peditumque turma circumvallatus. Volitabat credo antea, cunctorum latens oculos, per arma & catervas militum solita sese iactabat ferocia: patravit tandem quod deliberaverat. Sed illud vnum in tam miserabili casu bellè cecidit, quòd te (Rex Christianissime) non imparatum invenit. Benè est quòd matutinis horis singulari quadam pietate eius opem subsidiumque flagitaras, qui te si morti subijci passus est, at certè mortis impios conatus fregit, ne te in periculosi interitus gurgitem præcipitaret, & repentino lapsu insultans omnem spem adimeret salutis. Hæc matutina meditatio cœlestis fuit panoplia, ne ad tantum funesti vesperis conflictum, & extremum capitis discrimen imparatus accederes. Quis igitur tam negligens, tam parum de sua salute cogitans, qui non contra mortis impetus stabit in vigilia, quæ omnibus horis iminet, quæ & nullum sibi destinavit tempus quo debeat occurrere? quæ repit, volitat, insilit, nixu tacito, gradu suspenso, nullis antecedentibus

Mortis insidiæ & audacia.

Mors repẽtina & insperata.

cedentibvs fignis, nvlla cavffa, nvlla cav-tione in morbo, in valetvdine, in periculo, in fecuritate; ita nihil ab eius vngvibvs fanctum eft aut tvtvm. Sanvs erat & hilaris Tarqvinivs cùm pifcicvli fpina fvffocatvs eft; Sanvs qvoq; Fabivs cùm ei tenvis pilvs, qvem cvm lacte havferat, vitæ refcidit filvm; Mvftela Ariftidem momordit, & momento temporis extinxit; Cæfaris Dictatoris pater hilariter fvrgebat è lectvlo, & dvm calceatvr, egit animam; Alivs Cæfar dvm pede impingit in limen, properantem fpiritvm excvtit; Legatvs Rhodiorvm cavffam in Senatv magna cvm admiratione oravcrat, in limine cvriæ protinvs expiravit. Cn. Bebivs Pamphilvs, prætvra & ipfe fvnctvs, cùm à pvero qværfiffet horas, fenfit illico horam fibi vltimam adeffe. Deniqve mors infinitos habet aditvs, qvibvs in ædes noftras irrvmpat & irrepat. Modò enim per feneftras, modò per hypogæa, modò per proiectvras, modò per tecta fefe traijcit, & nifi fibi confcios in vrbe avt ædibvs prævaricatores habverit, hvmores dico corporis, morbos, catarrhos, plevritides

Tarquinius Prifcus. Gvid. Bituric. Fabius Senator Plin lib. 7. cap 7. Ariftides, Ælian. lib 14. Cæfar. Plin lib 7. cap. 53 Quintus Æmil. Legatus Rhodiorum. Pamphilus

&

& ceteras cavſſas, qvibvs ad ſva conſilia tamquam miniſtris vti ſolet, tormentario puluere portas convellit, igne, aqua, peſte, veneno, belluis, hominibus, cunctis denique machinis tentatam hanc vitam eripit. Quoüſque igitur mortales vobis oculorum aciem præſtringi patiemini, ad quem finem veſtra tam vecors iacebit deſidia? quando viri eritis? quando viriliter de rebus æternis cogitare incipietis? Hæc ſunt præclara documenta, quæ nos Deus ex his funeſtis mortibus elicere deſiderat: Ceteræ quidem cauſſæ patebunt cùm ingens ille dies affulſerit, in quo Dei tribunal circunſtabunt ardentes iuſtitiæ faces, & magnus vbique ſplendor conveſtiet vniverſa. At veró dum latent, noſtrum eſt Divino acquieſcere iudicio, modeſtè venerari quod capere non poſſumus, & ignorantiam noſtram in rem vtilitatemque noſtram convertere.

53. REſtat pars quinta & vltima huiuſce conſolationis, quæ ex ea iactura capienda eſt, quam tecum ex Regis morte tota contraxit Gallia; *Pars quinta conſolationis.*

lia; quæ quidem maior eſt, quàm ſi ipſamet Francia funditus fuiſſet convvlſa. Henricus enim ſalvvs & incolumis everſam reſtitueret patriam, vt olim eius ruinas reſarſit, & ingentem imperij molem quæ conciderat admirabili virtute reſtauravit. Nunc autem etiamſi tota nitatur Gallia, Henricum è mortuis excitare, & ad huius lucis aſpectum (quod ſolius eſt DEI) revocare non poteſt. Atque vt hæc iactura eſt incredibilis, ita doloris acerbiſsimi materiam præbet, & privatam requirit conſolationem. Duo ſunt autem ſolatij genera quæ ex aliquo damno contractum leniunt dolorem; vnum, ſi patienter feras; alterum, ſi rem amiſſam recuperes. Primum eſt omnibus malorum acerbitatibus remedium non minùs comune quàm neceſſarium: Secundum paullò difficilius eſt, ſed melius; neque enim ſolùm patientiam roborat, ſed acceptorum malorum delet memoriam, in quo fructus eſt ſvaviſsimæ conſolationis. Magnus ille Iobus primùm quidem patienter ferendo ſuas ſōlabatur miſerias: ſed poſtremùm damna & iacturas geminatis etiam præ-

Omnium malorum medicina patientia.

Iob

mijs

mijs resarsit, omni cumulatus est solatio, & continuò dissipatus est mœror, eiusque patientia coronata. Nihil opus est pluribus vt Maiestatem tuam ad huius calamitatis, quæ DEO ita permittente contigit, tolerantiam possim cohortari, cum præsertim Christiana sis, & his à pueritia Servatoris informata documentis, qui militibus non tantùm suasit, vt suam quisque ferat crucem, & humanæ vitæ miserias æquo animo patiatur, sed ipse vt fortis Imperator illustri præluxit exemplo. Atque vt privatim Reges Reginasque cum principibus erudiret, passus est sibi corona spinea caput præcingi, manus arundineo sceptro muniri, & regia purpura in risum corpus indui, vt Imperatores, credo, doceret, diadema regij capitis esse redimiculum ex perpetuis ijsdemq; difficillimis ærumnis contextum; sceptrum, fragilem & ventosam arundinem; purpuram denique, risum, nisi ijs abunde præsidijs essent instructi, quibus tantæ difficultatum moli non impares fiant. Hoc igitur in primis curare debent, vt caput cœlesti sapientia firmatum, excultum virtutibus

Corona spinea.

quasi regijs vestibus animum, manum ad illustria facinora promptam, & ad sceptrum cum virtute & dignitate gerendum expeditam habeant; & quantò honoribus ceteris excellunt, tantò se ad regiam mensuram maiori instruant patientia, vt qui magis adversis fortunæ telis, quàm vulgus hominnm patére solent. Ego certò scio (Regina Christianissima) te hoc animi robore septam, & his vndique virtutum adminiculis circumvallatam, vt quæ dignitate omnes in hoc orbe Christiano principes fœminas; sic etiam virtute & malorum tolerantia antecellis. Non est igitur quod pluribus agam in hoc genere. Venio ad secundum consolationis genus, quod resarta bonorum iactura præstare potest.

Damnum irreparabile in morte Regis.

54. SI hæc iactura æquo pärique munere pensanda foret, excitandus esset nobis Henricus noster è tumulo, vt revivisceret simul & imperaret, sed hoc præstare non potest nostra mortalitas, neq; princeps mundi DEVS ad hæc crebró miracula præpotentem expedit manum. Tenendus est

igitur

igitur nobis vſitatus rerum curſus, quem Divinæ leges & humanæ præſcribunt. Solet DEVS in Eccleſia ad reparandas mortuorum iacturas alios ſubſtituere rectores. Quamobrem Ioſephum in AEgypto Moyſes, Moyſem fortiſsimus Imperator Ioſue ad ivvandos regendoſq; Hebræos excepit. Hoc in rerum natura ita comparatum videmus, vt mortuus Pater vivat in filio, vt plantæ, vt animantes, vt cetera fœcundis ſe mortibus reparent, & nova veteribus perpetua viciſsitudine ſuccedant. Phœnicem ferunt auem ſingularem ex ſuis renaſci cineribus, qui poſtquam longam ſæculorum ſeriem explevit vivendo, naturæ ipſius inſtinctu rogum concinnat ſvavi fragrantium lignorum copia refertum, quem ſepulchri ſimul & lectuli loco ſit habiturus; in eo ſepelitur & quieſcit, mox etiam ex eo reſurgit ad vitam. Poſtquam enim afflantibus ſolis radijs & incenſa iam pyra conflagravit, ales nobiliſsimus, vt ſuis mox funeribus pubeſcat, exigvvm vermiculum relinquit in favilla, qui paulatim animam & ſpecioſi corporis induit ſpeciem. hic Phœnicis pater eſt, & patri ſimilis filius,

Phœnix. Plin. lib. 12 cap. 4. S. Ambro. hexam. lib. 5. c. 23.

55. NOn dissimili modo (Regina Christianissima) Regum Phœnix Henricus Regium germen non cineris, sed sangvinis & vitæ reliquit, è quo svavissimi virtutum iam afflantur odores. Is est Delphinus Martis & Gratiarum pull9, quem primo Regalium nuptiarum anno felicissimus fudit thalamus, dignum qui Genialem lectulum amabili liliorum candore ridentem primus suis natalibus honestaret. Habes in tua manu tenerum flosculum, quem ad parentis virtutem, quem ad D. Ludovici gloriam (cuius sangvinem habet & nomen) poteris excitare, vt inter sui seculi Reges quasi alter Phœnix emineat. Hoc est svave tui doloris lenimentvm, hoc afflictæ mentis solatium, hæc tibi & tuæ Galliæ firmissima spes affulget, in quo planè magnum tuæ fidei depositum Deus videtur commisisse, Regem & regnum; vt hoc sapienter regeres, illum piè casteq; ad regendum instituteres. Magnum tibi diadema, magnum imperium, & toto Galliæ regno longè nobilius proponitur. Si enim hunc Galliæ Phosphorum, Regem dico,

Phœnix Regum nostri seculi.

dico, Filium tuum honoratissimum, ad virtutis & regni decus sapienter informaris, si, vt Reginam Christianissimam decet, huius imperij gubernaculum tenueris, eam nominis gloriam apud mortales consequêris, quæ Regum omnium diademate futura sit illustrior, tum verò magnas & illustres gem̃as comparabis, quibus cœlestem coronam pijs omnibꝰ in illo beatorum domicilio destinatam possis illuminare. Versatur tibi ob oculos opinor Blançæ Reginæ & D. Ludovici Principis exemplum, cuius vt similitudine conditionis potes sublevare dolorem, ita animum eiusdem fortunæ spe delinire. Relicta est vidua initio decimitertij seculi, & statim Franciæ moderatrix constituta, cùm maiorem natu filium haberet Ludovicum Nonum, annos natum duodecim, quem prima iam virtutis spe surgentem ad tantum promovit decus, vt ex mortali imperio ad cœli regionem transiret, relatus inter Divos: Hæc omnia tibi conveniunt, & omnium conditionum in vtraq; mira consensio, & felix inde Maiestati tuæ spes proposita: Orbata es viro & Rege magno, initio sæ-

Regina Blanca.

culi decimiseptimi, gratissimo omnium consensu Regias obis vices, Ludovicum habes Decimumtertium, annos novem natum, quem, Deo favente, in cœlestium ascribes numerum, eundem cœlo & terris paritura. Vtinam (Regina Christianissima) Divinis auribus tam iucundus accederem orator, vt redirem exorator, & omnia tibi, quæ ad tantum & tam salutare consilium requiruntur, sive præsidia salutis, sive ornamenta dignitatis impetrarem. Sed qualiscunque sum futurus, orare tamen non desistam cum ijs omnib⁹, qui partim in Gallia, partim etiam extra Galliam continvis precibus tuam sublevare conantur Maiestatem, quibus ego etsi vitæ sanctimonia longè sim inferior, magna tamen me spes tenet fore, vt eorum singulari cursu atque authoritate adiutus non irritum orando suscipiam laborem. Addo etiam votis saluberrimam rationem, qua in excolendo Ludovico prudens Regina feliciter vsa est, quamq; à Matre rectè institutus filius in communem hominum salutem derivavit; qua tu similiter vti poteris & vt spero in Regis bonum atque vniversæ Reipub. cedet vtilitatem. 56

56. HAEc eſt igitur ad decus & beatitudinem via, ſi regium floſculum amore ſimul & timore Domini ſacriſque virtutibus imbuas: ſi cœleſti animulæ omnis peccati vel etiam levioris odium invras, cùm præſertim omne vitium ſit anguſtioris animi, & à Regia dignitate alienum. Quòd ſi Chriſtianis omnibus hoc à teneris vngviculis inditum eſſe debet, quos Divinus honoris titul⁹ ſupra ceterorum hominum evexit dignitatem, & privatis officij atque pietatis nominibus obſtrinxit Deo; quantò magis Chriſtianis principibus hoc curæ eſſe debet? Quid verò Chriſtianiſsimi Reges in hoc genere efficient, quos quidem vt ſunt præcipuæ Divinitatis imagines, ita etiam eximium planè animum & nobiliſsimis virtutibus exaggeratum par eſt exhibere, tantò à vitijs remotiorem, quantò Divinæ Maieſtati propior eſt. Atq; vt in Regum perſona cuncta per ſe magna ſunt, ita virtutes & vitia in ijſdem parva eſſe non poſſunt, & cùm benè ſe geſſerint, duplici laude digni ſunt, quòd & Deum gratiſsimo opere conciliarint, &

Amor & metus Dei, regni fundamenta.

Reges Divinitatis imagines.

Omnia ſunt in Regibus magna.

latiùs in mortales ſuarum virtutum ſparſerint exempla. Omnia enim Principum dicta factàque emanant in vulgus, nec illis magis quàm Soli latêre licet. Quòd ſi ſe vitijs manciparint, non ſolùm Regiam dedecorant dignitatem, ſed infinitum malum derivant in ſuos, & vnicuique ad peccandi licentiam præferunt facem. Singuli enim ſe ſuis erroribus honeſtiſsimum velum vitam principis prætendere arbitrantur, & nullum facinus adeo eſt demens, quod glorioſum non ducant, ſi ex Regis moribus exemplum expreſſerint. Dionyſij Tyranni canes aulici fingebant ſe hallucinari ad fercula, & quaſi non levì prurigine tenerentur ſcalpebant corpus ſæpiſsimè, vt dominum luſcioſum ſimul & ſcabioſum imitarentur. Si Principem benignum, pium & magnanimũ eſſe contingat, omnes earumdem virtutum ſtudio tenentur; ſi voluptarius ſit, adhinniunt omnes ad voluptatem, quam virtutis habent loco. Sunt enim verè Reges Soles & aſtra terrarum, qui copioſo lumine perfuſi & benigniùs illuceſcunt, & vim quandam cœleſtem cum Regiarum virtutum

Dionyſius Plutarch.

Reges ſoles terrarum. Iuſtin.

virtutum splendore transfundunt in mortales. Quòd si se aliter gerant quàm deceat, non modò à Dei natura degenerant, sed quasi pestilentia sydera genus afflant humanum. Si Deum diligant & metuant; amantur ab omnibus, timent neminem; Qui timet Deum non trepidabit, inquit sapiens. si pravi sint & vitiosi, contemnuntur ab omnibus, & metuunt omnia His opinor de causis Illustris illa Blanca, de cuius pietate nulla ætas conticescet, frequenter illud habebat in ore, se malle mortuum videre Regem filium, quàm lethali noxa irretitum: quod insigne matris documentum tam avidè arripuerat Princeps optimus, vt sex centas sibi mortes potiùs subeundas esse diceret, quàm se graviori aliquo peccato adstringeret. Nec modò id constanter servavit in vita, sed quam à parente acceperat doctrinam propagavit in filium.

Qui timet Deum. Eccle. 34.

57. HIs vbi cœlestibus præsidijs firmatus fuerit Regis animus, illustrissimarum complectitur semina virtutum, quæ ad regendum sunt necessariæ,

necessariæ, & firmissima iacit imperij fundamenta, vt qui solam Dei gloriam & suorum popularium sibi proponit vtilitatem: habet ille in suo comitatu sapientiam, vt quæ recta sunt agnoscat: habet docilitatem, qua bonum semel agnitum complectatur: habet iustitiam, qua vnicuique reddat quod suum est: habet fortitvdinem, qua se suosque tueatur: Illi in divinis rebus ingens pietatis sensus, & ad DEI gloriam & hominum vtilitatem vindicandam generosus ardor animi; Hinc optimum quemquè reveretur, hinc malis terrorem incutit, hinc Christi vicarium & Apostolicam sedem vt Catholicæ Ecclesiæ maximus natu filius veneratur. Hæc est illustris nota, qua Divus Princeps, qua successores eius præter ceteros orbis Principes effulserunt. Hinc illa nominum decora; hinc illi tituli, quibus tamquam Christianissimi Reges & primigenij Ecclesiæ celebrantur: Illi sunt lapilli, illæ margaritæ, quæ coronam Franciæ perpetuis honestant ornamentis. Atque vt regnum Dei singulari studio propagarunt, non obscura Divini erga se amoris experti sunt

Reges Frãciæ Apostolicæ sedis observantissimi.

indicia,

indicia, cùm per tredecim sæcula Divina manu firmatum imperium, & cœlestibus auctum donis contra omnem vim bellorum & turbulentissimas tempestates, quæ varijs temporibus, tum præsertim hoc sæculo sunt ab Hæreticis concitatæ, magna cum laude tenuerunt. Ex eodem surgit fundamento summus populi amor in principem. Ita enim à DEO comparatum est, vt qui erga Numen fuerint pij, omnium sibi vicissim concilient animos, vt ijdem in periculis adeundis fortes, & expediendis difficvltatum nodis felices inveniantur, quod per annos supra quatuor quadraginta, quibus Rex sanctissimus imperavit, non obscuris declaravit exemplis. Neque enim solùm multis factionum seditionumque domesticarum laqueis impeditum explicavit imperium, sed etiam octingentis supra mille navibus insana peragravit maria, vt cum fidei hostibus signa conferret, atque in tota Palæstina, AEgypto, Africa ad omnem sæculorum memoriam suæ pietatis & fortitudinis impressa reliquit monumenta, quæ magna cum Gallici nominis admiratione intuebuntur *Sanctus Ludouicus.*

tur posteri, & ipsa fovebit æternitas. Sed quod admirabilius est, cùm bella difficillima infinitis gereret sumptibus, ipse in manus hostium incidisset, suam & lectissimæ nobilitatis vitam cum plurimis captivis è latronum manu ingenti redemisset pecunia; populum tamen vectigalibus onerari noluit, sed suo periculo rem totam perfecit. His virtutum gradibus vir Divinus ascendit in cœlum, ijsdemque vestigijs insistens Rex Ludovicus sub tuis auspicijs avum consequetur, si modò DEI aspirârit benevolus favor, qui solus largitur virtutes, & divos efficit, cuius æquabilis vbique viget potestas nullis limitibus circumscripta. Leniet igitur Henrici Magni iacturam novus Henricus: proavum nobis referet alter Ludovicus, de quo fertur illud Sapientis elogium; *Pater eius mortuus est, & quasi non est mortuus: similem enim reliquit post se*: Stabit Christianissimum imperium, ducis quasi capitis virtute & singulorum membrorum quæ remanserunt integritate: Quod enim ad religionem spectat, sunt pontifices, doctores, religiosæ familiæ, & omnis Ecclesiæ cœtus; sunt

Eccle. 30.

Principes Nobiles.

 Principes

Principes affinitate ſangvinis cum Rege coniuncti; eſt flos generoſæ nobilitatis, quibus regni corpus quaſi lacertis roboratur; ſunt iuſtitiæ præſides, Reip. lumina & columina, quorum omnium incredibilis vt fuit initio ad regnum propagandum, & Dei gloriam cum populi ſalute augendam, in dies conſenſus eſt futurus. *Curia.*

58. NEc verò eſt quod te Regis commoveat infantia, hanc enim ætatulam DEVS peculiari ſuſtentat auxilio, in eam pleniùs ſuæ radios diffundit virtutis; quod ex S. Ludovico & Salomone patet, qui duodecim annos nati magnam imperij molem ſuo nomine ſuſtinuerunt. Quid Ioam commemorem, qui ſeptennis puer ad Regiæ Fortunæ culmen & iuſtitiæ ſedem eſt evectus? Evenit etiam plerumque, vt huiuſmodi Regum amici neſcio quo pietatis ſenſu præter vſitatum rerum ordinem perfundi videantur, & inimici terrorem ſibi de cœlo incuti ſentiant. Inſtruxerant aciem Macedones adverſùs Illyricos ſuis viribus

Deus Pater orphanorum. Salomon Rex creatur ætatis 12. Item S. Ludouicus. Ioas 7.

ribus ferociter exvltantes, illi vt ſuos animarent milites, Regem infantulum etiam tum in cunis vagientem in primo agmine conſtituunt, hinc terror hoſtibus Illiricis, & Macedonibus tantus acceſsit animus, vt glorioſam ſub infantis auſpicijs, quem Barbarorum contemnebat audacia, referrent victoriam. Eſt igitur quod tua Maieſtas in his miſerijs cum tota Gallia reſpiret: eſt, quod ex ſua iactura ſpem, & ex luctu percipiat conſolationem. Reſpira ergo (Regina Chriſtianiſsima) & iugi impetu fluentes lachrymas atque ſuſpiria comprime. Excita te ad eam felicitatis ſpem, quam Divina tibi portendit ſapientia. habes regium germen, tenellam arbuſculam, quæ ſub clementiori ſydere creſcet, & ita creſcet, vt ingentis illivs arboris, qvæ è terris tranſlata eſt in cœlvm, impleat locvm. Tvvm eſt vivis pietatis & ſapientiæ fontibvs irrigare, vnde frvctvs illi emergent, qvos tota ſperat & deſiderat Gallia Pátere tibi inter dolorvm incendia hanc velvti frigidam inſtillare, & pro hvmanarvm rervm conditio-

Macedones. Iuſtin. lib. 7.

ne

he læta triſtibvs aliqvando ſvccedant, En ridet cœli ſerenitas, en clementiores ſpirant auræ, en poſt divini parentis occaſum novvs oritur phoſphorus, qui Galliam ſuis radijs illuſtret. Tuque bonis auſpicijs progredere (Rex Auguſtiſsime.) Progredere, inquam, Ludovice, cœleſtium floſcule & mundi delicium. Tu ſupra tuæ Franciæ horizontem quaſi benigniſsimum ſydus per ætatis & regiarum virtutum gradus aſſurge, tu Chriſtianiſsimi Regis lumine & fulgentibus cœleſtis iuſtitiæ radijs, quibus totus emicas, in tuos populares influe. Vtinam ſingula quæcunque olim magnis Regibus conceſſa ſunt cœlitus ornamenta, in te confluant vniverſa ! Vtinam tibi plena manu cœlum indulgeat, tui proavi ſydere radiatum ! Vtinam ſit Ludovicus Nonus, & Henricus Quartus, vel etiam vtrumque virtute & felicitate ſuperes : non enim tibi tuam invidebunt gloriam. Sis Decimustertius, Nono & Quarto ſuperior, immo nonum & quartum ſimul complectens, decimumtertium effice numerum abſolutum.

Ad Regem Ludovicum.

Ad Galliam.

59. TV veró, Francia, eſt quod ſpires & ſperes omnibuſque lætitijs cumulata incedas. Tibi enim tuus eſt redditus Henricus, viget & vigebit non ſolùm ore mortalium, ſed in Filio, qui paternarum virtutum clariſsimas nobis præfert ſpecies. Tu quoque cum vniverſa Gallia, ſi potes, reſpira puſilla IESV CHRISTI Societas, & in privata calamitate communibus vtere lenimentis, quamquam inimicorum acerbitas omnem tibi invidit conſolationem, omnes præcluſit aditus, vnde aliqua inſtillaretur lætitia, & hoc vnum deſiderat, vt tu in perpetuo ſqualore & miſeria contabeſcas. Vix tuus parens ex hac vita diſceſſerat, iacebas luctu & mœrore confecta, quærebas officia pietatis quibus ſacratiſsimo pignori quod tibi reliquerat, pro dignitate parentares, cùm ecce inſultant inimici, invadunt, & te vigintiquatuor lethalis calumniæ plagis, (non tot olim Cæſar eſt confectus cùm vigintitribus ictibus eſt traiectus in curia,) crudeliſsimè confodiunt. Sed inter ceteras vna ad cor vſque permeavit, ipſa crudelitate

Calumnia in Societatem poſt Regis mortem.

crudelior,

crudelior, cùm impudenti ore gestiens calumnia tuæ vestis nitorem & munditiem mortui parentis sangvine ausa est aspergere. Conscendit in suggestum Lamia omni diritate teterrima, sine fronte, sine oculis, sine conscientia, monstrum planè horribile cui soli prominebant dentes turpi rubigine infecti, oris luridus pallor, & deformis macies nudata carnibus ossium compage restabat; diaconis alicuius pestilentem sceleton aut exsiccatum cadaver dixisses. Quid tum? dignam hac ferali effigie vocem aut potius latrationem emittit, te librum scripsisse qui doceret Reges interficere, cuius lectione scelestus ille parricida ad facinus fuisset armatus. O fanatici tenebriones! Quod genus hoc contumeliæ? Hæccine mendaciorum portenta pro concione veritatis in vulgus audetis spargere? An verò ignoratis, quod sacrilegus ille furcifer interrogatus responderit, Se nunquam librum illum legisse, ne quidem audivisse. Certabat enim in eo cum pari malitia par ignorantia, neque si legisset potuisset intelligere, neque si intellexisset hoc

I2 quod

quod vultis documentum inveniſſet. Non eſt enim, non eſt hæc doctrina Ieſuitarum, ſed impiorum Hæreticorum, quos ſacra concilia, quos ſacra Pariſienſis Facultas ante ducentos annos, etiam ſuperioribus diebus iure & meritò damnavit. Hanc hæreſim Calvinus & Beza cum ſuis miniſtris redintegrarunt, hanc multi è noſtris ſcriptores non obſcuri acriter, vt debebant, impugnarunt. An verò os habetis ferreum quod omnem exhauſerit verecundiam? An ſenſum omnem exviſtis? An conſcientiæ faces & verbera nondum ſentitis qui turpiſsimis maledictis Catholicarum concionum decus contaminatis? Non eſt (Regina Chriſtianiſsima) quod aut ego contortos ictus eludere, aut ferales harpyas roſtris excuere coner, Tua enim Maieſtas cum ſapientiſsimo conſilio, omnes invſtas huius ordinis nomini plagas pertentavit, & prudentiſsimum illud Themidis oraculum Pariſienſis curia ſycophantis aures nullo modo præbuit, ſed hanc Societatem ſua innocentia & integra nominis fama gaudere voluit, neque enim

Pariſienſis facultas Hæreſes contra Regum Maieſtatem damnavit in Concilio Conſtantien. Seſſ. 15. Calvinus in Daniel. & multis in locis.

exiſtimavit,

existimavit in Reges dictum esse, etiam in Reges Christianissimos, quod de Tyrannis est pronunciatum. Providit etiam DEVS nostræ integritati qui pro nonnullis calumniatorum quisquilijs viros bonos & graves pontifices nobilitate, virtute & doctrina spectatos nobis concessit, qui nostræ caussæ patrocinium susceperunt. Inter quos fuit Parisiensis Episcopus, qui dicto scriptoque publico fallos improbissimæ calumniæ rumores quasi adulterinos nummos damnavit. Episcopus Andegavensis & Olbiensis laudatione funebri, quam partim Lutetiæ ad D. Mariæ, partim ad D. Dionysij habuerunt, innocentiam nostram ijs quibus valent armis veritatis, pietatis, eloquentiæ, doctrinæ, tutati sunt. Accesserunt Illustrissimi Cardinales Ioyoseus, Gondius, Surdinus, Peronius, qui cum Tua Maiestate nos paterno amore & cura defenderunt. Vtinam tanti erga nos beneficij & ceterorum omnium centuplicatam in cœlo mercedem accipiant! Respira igitur, ô parva Societas, servi DEO & Regi ea qua soles integritate, da te totam

Reverendissimus Episcopus Parisiensis, Andegavensis, Olbiensis.

Reip. impendete hominum saluti, agè fortiter, etiamsi malè audias, & infames corui tuo nomini obstrepant. Ità vive, ita labora, vt qui maledicere voluerint, sine mendacio maledicere non poßint. Quot patienter tuleris calumnias, tot magnas & illustres gemmas comparaveris, quibus tuæ patientiæ coronam poßis contexere. Tu verò Regalis anima, quæ nos in tuam clientelam susceptos tam singulari studio defenderas, quæ ex his corporis compagibus excesßisti, præter opinionem, præter metum, præter nostram omniumque voluntatem, illas æternis syderibus illuminatas beatorum arces incole, atq; in ipso felicitatis sinu molliter conquiesce. Te tua Lutetia, Te singulæ vrbes, Te Francia, Te tota Europa deflevit, luxit, lamentata est, & nunc deflet, luget & lamentatur. Neque tamen tuam tibi invidet beatitatem, quam Divina sanxit voluntas. Hoc vnum erit nobis inter cetera solatium, si æterna Dei consilia, si beatam illam immortalitatem tuam immortali honore veneramur, & noster hic ordo, quem supra

Ad Regem defunctum

omnes

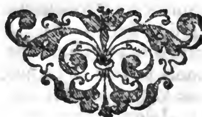
omnes religiosas familias tuis tibi beneficijs adstrinxeras, cui privatam in hac orbitate calamitatem, cui sempiternum tui desiderium reliquisti, quoad anima spirabit, prosequetur. Tibi serviet in sobole; Tua ossa, Tuos cineres, & Regium illud benevolentiæ depositum servabit & exosculabitur: & quotquot erunt in nostris Gymnasijs alumni ad pietatem & mansvetiores musas instituti, tot habebis tuarum laudum præcones, tot titulos, tot parentationes, quarum iam partem reddiderunt, partem reddent, partem omni sæculorum memoria solvendam relinquent. Hic ego vos, lectissimi Galliæ & ceterarum gentium adolescentes, ad tantum & tam religiosum munus hortor quantum maximè possum, immo etiam oro & obtestor, vt vno consensu hanc omnes vocem proclametis; Vivat & regnet Henricus Magnus, Vivat & æterno ævo perfruatur in cœlo. Vivat Ludovicus Decimustertius magni parentis soboles. Vivat in terris & familiæ decus augeat, longa annorum, successorum sæculorumque serie propagatum. Cum verò

Ad musarum Alumnos.

ſequentibus annis, poſtquam ſol princeps ſyderum, luſtratis omnibus Zodiaci ſignis, anniverſariam reparârit lucem, quæ pridie Idus Maias ſuprema Regi noſtro illuxit; tum vos certatim flores & corollas, provt Veris media tempeſtas feret, in honoratiſsimi domini tumulum congerite; Regiam prudentiam, moris; bellicam fortitudinem, laureis; olivis clementiam; lilijs candorem; roſis ardorem pietatis, & violis humilitatem atq; modeſtiam Principis honeſtate, quicquid Genij & Ingenij habueritis id totum ad eius laudes decantandas conferte, audiantur vbique ſacra poëmata, lugeant næniæ, & argutis vocibus mixtæ fides molliſsimos temperent cantus. efficite concentus amabiles, plenos, ſvaves, quibus Henrici nomen, virtutes & decora laudibus in cœlum vſque efferatis. vitam Principis celebrate, ijdem acerbiſsimam mortem deplorate. Et ſi quis ſpiritus ex ijs, qui beatorum domicilium incolunt, veſtras preces non reſpuat, orate vt eius benigniſsimo favore bis ſeptem vidui turtures cum totidem moribundis oloribus

ribus ad veſtros cœtus advolent, qui vobiſcum flebiles diducant nænias; Evocet idem ſpiritus ex altera parte carдueles, acanthidas, ligurinos, luſcinias, & quotquot ſunt aves muſicæ, quæ binos efficient choros, veſtriſque & Angelorum reſpondebunt cantilenis, explicabuntque omnes quas à natura acceperunt harmonias, & mellito gutture ſunditantes voculas defuncti Regis nomen ſaxis & ſolitudinibus inculcabunt. Iidem ipſi à ſummo rerum opifice poſtulate, vt eodem die cœlum iubeat concretum micantibus gemmulis rorem fundere, qui roſis lilijſque, hyacinthis & violis molliter adhæreſcens, totum ſepulturæ locum crebris gnttulis perſpergat; ex eo fiet dignus fūebris pompæ apparatus ei, cuius vita, imperium, mors & poſt mortem rerum ſucceſſus tot cœleſtibus prodigijs admirabiles fuerunt. Ad hæc ſi placet veſtris ſuſpirijs extrema meæ lamentationis ſuſpiria proſequimini, vt ſupremum Vale dicam mortuo, & inter confuſam doloris nubem luctanteſque animi ſingultus, hanc vocem excutiam; Vale Henrice Rex Chriſtianiſsime, Prin-

cipũm Christianorum gemma, Princeps fidei, Princeps legis & pacis, Princeps omnium miraculorum ; Vale imperij Gallici restitutor, decus liliorum, exemplar Regum, felix quondam terrarum imperio, nunc regni cœlestis auspicijs felicior. Vale Magne Henrice, Vale iterum Henrice, magne prudentia, magne bellica fortitudine, magne clementia, magne pietate, omnibus ornamentis verè magne. Hîc me vox deficit, hîc mihi deest spiritus, & in his verbis meus consistit calamus. Vtinam DEVS Regem Filium, & te Reginam Matrem, totam Regalem familiam Franciamque vniversam sempiternis bonis cumulatam augeat & fortunet.

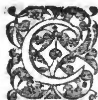
AETERNAE MEMORIAE.

HENRICO IV.

GALLIAE ET NAVARRAE

REGI.

C. S.

OALVERE Virtus & Fortuna, vt socijs dexteris MAGNI nomen, tamquam dotale pignus, erogarent in hunc Principem; ac ter magno illius inscriberent vertici, tamquam electissimam gemmam operosissimo oblaqueatam auro. Quem vitæ miracula loquuntur Incomparabilem, hunc Flexchia concepit, felici omine enixa est Panium, infantiam Corasium fovit: vbi agrarijs plurimùm exercitationibus corpus mentemque induravit, vt ex assidu- *Ortus.* *Educatio.*

a

a cum incommodis suis lucta verum robur colligeret, ne educationis mollities degenerem animum daret magna iam tum spondentem. tritum illud, *Contemptum periculorum eorundem aßiduitas facit. & Solidißima corporis pars est, quam frequens vsus exercet.*

AEtatis Anno septimo traducitur in Regiam, vt quorum diademati succedaneos aliquando supponeret humeros, tamquam Hercules Atlanti, eorum iam tum consuetudine assuesceret. Nec multò, Patris discit mortem, secesšionem Matris, Patrui infaventiam: ita nulla felicitas diu stetit illæsa. iacent amici animis fracti, exilio servi.

Partium Dux.

Sextodecimo ætatis Anno partium Dux prostratas adversis prœlijs quatuor mentes suorum erigit, manu tuetur & præsentiâ: tantum in omnem partem valet destitui & firmari Duce. AEtatis Anno vndevigesimo iungitur nuptijs non perennaturis, & funestis Matris morte, suorumque proscriptionibus, libertatis quâdam expilcatione, servitutis iniectione. Exuit hac se tandem, ac induit novâ, non & maiore? quâ

quâ plurimùm vestiuntur quotquot ciuilibus imperant bellis. In quibus adæquata illi semper cum milite pericula, cùm non ducis modò, sed & militaria obiret munia: doctus illa imperia valere, quæ ab imperantis manu initia ducunt; donec in quietis portum peritus nauclerus, positis ciuilibus fluctibus, suos sisteret, quintâ demum Pacis editione. Non stetit diu hæc malacia, versa in decumanos fluctus, quæ olympiade non vnâ instructißimos exercitus quatuor, Gallici robur imperij, exonerauit in vnum. Pugna Covtrasiaca, orientis post tot occiduos soles spei clarum sidus, metum iniecerat, quibus non poterat amorem. Succeßit mors Principum duorum. vidit in hac Gallia, in amphitheatrali suorum sangvinum ludo, editores extraneos, & ingemuit. Rex exinde, obsesso Turoni quam imperanti similior, expertus est fortunatas has ereptrices manus. quæ etiam stitissent illum in Vrbe suâ Principe, nisi insigni parricidio præcisa felicitas in medio cursu deseruisset properantem.

Mors Gvisian. Princip.

Mors Henrici III.

Luxit dehinc Gallia, & secta in partes

tes cùm nequidquam in oligarchiâ spem posuisset, amplexa est Regem, & in eo caussæ æquitatem. Sensit hîc Rex validissimum Europæ robur in se versum, hostium insolentiam, frigus suorum. Bella ex his initijs secuta, vrbiumque tot propè oppugnationes, quot sedes. è quibus enascentia pericula, tamquam hydram fecundis vulneribus renascentem, meditata domi, repastinat in agris. Felix Dieppa, parentiæ militaris nobile documentum. Ibit Arquesia in postuma exempla invictæ mentis. Parisij stupent inequitantem portis, ac triumphali cataphracte indutum, minitantemque ac provocantem vltrò, quem victum credebant. Vindocimum, Cenomanni, Lexovium, Ebroicenses, Alenconium, Vernolium, cedunt armato. Melanium vitam suaque illi debet. Yuriacum denexam capiti coronam nectit. Medonta & Vernona venienti occursant. Melodunum temerantis ausus pendit pœnas. In S. Dionysio æternaturis se oblectat monumentis. Hoc superest post hanc vitam, factaque fortia. Parisienses pe-

Rex deligitur.

Bella.

Vrbes receptæ.

tierant,

rierant, vetuit perire. Corbolium, postquam ruinâ suâ inimicam propè sepelivisset aciem, receptum, vigilantiam testatum est. Pons Arsius miratus ductricem magnum, constantem Carnutum, animatam Noviodunum, excubantem Louviacum: Albomalla profusi testis sangvinis; Rhotomagum extrema passum, vltrò videt occurrentem hosti: quem Iuetotium solvit ordinibus, tegit Caldobequium fugientem, trepidantem Asprenciacum, dedecorant Druidæ. violentatæ civitates testantur robur; fidem, quæ fidem secutæ, clementiam insperatô captæ: Nulla quem dies vidit cadentem, nulla non vidit vincentem. idemque Deus *Castelli* qui in maiorum locaverat sede, sceptro, *facinus.* diademate, parricidales arcuit manus, firmavitque mentem præprovidâ futurorum cognitione, quâ immortales Galliæ secessiones morti damnat, nouaque in semine suffocat suo cogitata mala, nimiùm fecundo commissa solo. His triumphis adnectit victoriam sui (hoc est Regis, se vincere cùm vicerit reliquos) exertatque brachia veritati

antè

Ecclesiæ reconciliatur. antè refugæ. decurrit ad Ecclesiam, agnoscit filius matrem: & CHRISTIANISSIMI nomine insignitur in Templorum omnium retrò veterrimo, quo quasi falce præcisus omnis malevolentiæ ausus, proborum detersus metus. Meldæ, Lugdunum, Aureliæ, Bituriges, agnoscunt Regem. Sed & hostes, nudo se suaque Regio permittunt verbo: certi non alia illius esse labra, quàm oraculum falli nescium; nec cor aliud, quàm oraculi sedem templum. *Parisij redeunt ad Regem.* Parisij recepti loquuntur clementiam, redivinam sentiunt Iustitiam, Securitatem & Felicitatem comites. videntque verum pectus Regium, quod nec metuere, nec odisse didicit hostes; quos etiam armatos benigno prosequitur fauore. Stetit Laodunum hostile monumentum; Francofontana, acerra decinerati fastus. Quæ secutæ ciuitates fuerant in hoc regni turbine inclinationem maiorum, earundem imitatæ serenitatem. Burgundiam stringit firmiore nexu, totque annorum ciuilia bella mergit in Clementiæ suæ Oceano, cùm etiam supplicia vertit in præmiationem.

nem. Pacat Provinciam: domat effe-
rum Feræ pectus. Massilia libertatem
recuperat, libertatis ereptore sublato.
Indicit Rhotomagensium comitia pu-
blicæ quieti, salutarium edictorum ro-
bore. Iberia Ambiano recepto, cùm *Pax cum*
vim sensisset æquitati cedere armisque *Ibero.*
Gallicis, optata demum pace, commu-
ni potissimùm Christianorum Parente
adlaborante, finit bella, belliquе præ-
mia captas restituit vrbes. Exultat
Britannia secuta victorem, pace quàm *Arma in*
armis felicior. Hinc etiam Alpes op- *Sabau-*
pugnatæ, non & expugnatæ? ita nihil *diam.*
virtuti imperuium. Montmeillanum
trepidat, & solo discingitur obtutu.
Pedemontanus ager fit Gallici limes:
nec longè aberat Mediolanum, stupente
Italiâ: verùm his armis sua venerat,
non aliena vindicaturus. Nec stitit
hunc cursum iniquior fortuna, vnicum
repressit publicæ quietis studium. Redit
hinc triumphis diues; & ne solus, soci- *Matrimo-*
am sibi adsciscit serenissimam MARI- *nium cum*
AM, cœlo iam antè Virtutis Reginam, *Medicea.*
quàm Galliæ designatam: in quâ afflu-
entiam donorum, præcedentium vide-

as coronamentum, liliorum decus immortale.

Bironij Mors. Hactenus reliqua. Vna iacebat Iustitiæ severitas: quam passus in vnius sæuire caput, metum in plures, exemplum in omnes. Deflat deinde molimina improborum, in Regni nata perniciem; evertitque cogitationes eorum, qui peiora secuti, priora semper bella sequentium designant semina, æterna redanimatione. Remediatur diligentiâ vlceribus, quæ aut neglectu aut morâ si invaluissent, omnem fugissent medicam manum. Ergo venit, vidit, vicit, Sedanum illius aspectu, tamquam ictum fulmine, iacuit exanime, temerantium terror. Iam quidquid volet, lex esto; quidquid suaserit, imperium. ea est prudentiæ opinio, quam *Battauicæ induciæ.* & Romani venerantur, laudat Italia, fatetur Belgium, consiliorum illius aquilas secutum.

Felicia pacis auspicia, optata quies quinque & triginta annorum sangvine parta, hac vinculat inimica, calentes adaquat, gelascentes intepidat, redanimat studia, rescindit exilia, negotiationes

tiones & emortuas artes novo veſtit flore. vt iam Gallia perijſse cenſeri debeat in ſalutem, hoſtilique manu cecidiſſe, vt illius ſurgeret vſurariâ largitione; poſt ſpolia nimirum fœnore interitu. ita natali funere decedens atque ſuccedens iterùm Phœnix ſeipſum funerando renovat. Semper AVGVSTVS, Verendus, Amatus, excreſcere videt quinque frutices Regiâ conſitos manu, rorariâ germinantes aſpergine divinâ, Galliæ bono.

Quocumque ſe vertit, elucet Pietas, Magnificentia ſtructoria, Providentia æraria, Liberalitas donatiua, Iudicium in delectu, Promptitudo in reſponſis, Magnanimitas in fortuitorum eventu, Fides in fœdere, Moderatio nullo non tempore, in agendo Prudentia, Iuſtitia in omnes. Tam infractus doloribus, quàm inimicus eſt otio. & quo alio incanuit Regius vertex ſi non vigili curâ? Iam lauri tempora inorantes, quid niſi Victoriæ manu è tribus iuſtiſsimis prœlijs, è quinque & triginta armatis congreſsibus, è quadraginta ſupra centum prœlijs re- *Multiplex Regis virtus.*

già pugnatis manu, è trecentis locorum oppugnationibus, decerpti! His crevit ingens decus; quo singulari Dei munere, Propugnatorem agnoscimus tranquillitatis publicæ, publicique Status redhibitorem, Ecclesiæ ornamentum, Christianorum Arbitrum, Orbis Delicias.

FINIS.

